

AJUNTAMENT DE MOLLET DEL VALLES

Les persones grans i les mestresses de casa el 1990
a Mollet del Vallès

Raimon Bonal, sociòleg de la

FUNDACIO JAUME BOFILL
Setembre 1990

Index temàtic

Introducció.....	p.4
I. Les persones grans i les mestresses de casa a Mollet.....	p.8
1.1 La població de Mollet en xifres: el padró del 1986.....	p.8
1.2 Perfil socio-demogràfic de la tercera edat a Mollet.....	p.12
1.3 Identitat social i demogràfica de les dones a la llar a Mollet del Vallès.....	p.19
II. La problemàtica específica de l'ancianitat.....	p.22
2.1 La situació social de la vellesa.....	p.22
2.2 Els serveis especialitzats a Mollet del Vallès.....	p.26
2.2.1 La residència geriàtrica	
2.2.2 Els casals per a avis	
2.2.2.1 Casal dels avis del Casal Cultural	
2.2.2.2 Casals de la Caixa de Pensions i Sant Jordi de la de Catalunya	
2.2.2.3 Els casals d'avis municipals	
2.2.3 Hospital comarcal de Mollet	
2.3 Una situació singular: les persones que viuen soles.....	p.33
2.3.1 El procediment metodològic emprat	
2.3.2 Les parelles grans	
2.3.3 Les persones que viuen soles	
Induccions finals.....	p.42
III La mestressa de casa i la seva identitat social.....	p.44
3.1 La situació social de la mestressa de casa.....	p.44
3.1.1 El treball domèstic com a rol específic de la dona	
3.1.2 La vivència del treball domèstic	
3.1.3 La mestressa de casa a la recerca d'un treball	
3.1.4 Les diverses respostes	
3.2 Un esforç d'acolliment a Mollet del Vallès.....	p.52
3.2.1 Els grups promoguts pels serveis socials	
3.2.2 El Centre de Planificació Familiar de l'ambulatori	

3.2.3	L'Empresa Municipal per a la Formació Ocupacional i l'Ocupació (Emfo, SL.)	
3.3	La identitat social de la mestressa de casa a Mollet del Vallès.....	p.59
3.3.1	Una metodologia d'anàlisi	
3.3.2	Vers una definició de la identitat social	
3.3.2.1	Una feina específica de la dona: el treball domèstic	
3.3.2.2	Entre la col.laboració i el compartir les feines de la llar	
3.3.2.3	La feina domèstica, repercuteix en la salut?	
3.3.2.4	L'embalum de la feina domèstica	
3.3.2.5	El treball domèstic i els drets laborals	
3.3.2.6	Un context familiar i social que no dóna valor al treball domèstic	
3.3.2.7	Compensacions i frustracions de la feina domèstica	
3.3.2.8	Treballar fora de la llar, és una opció?	
3.3.2.9	Requisits i condicions del treball fora de la llar	
	Induccions finals.....	p.101
IV	Suggerències d'intervenció municipal.....	p.105

Introducció

Es en documents d'origen eclesiàstic del segle XI que es troben les primeres referències històriques de Mollet del Vallès. Poc després, el 1112, un senyor del lloc anomenat Pere Ramon, propietari del castell enrunat que es trobava a l'indret on posteriorment s'hi edificà l'Església, i un seu germà Berenguer Ramon cediren l'honor de Mollet al qui posteriorment seria Sant Oleguer arquebisbe de Barcelona; aquesta cessió es va realitzar per a reparar les moltes injúries i mals que havien comès contra l'Església.

El 1385 Mollet, Parets, Gallecs i les Franqueses del Vallès adquiriren el privilegi d'ésser considerats carrer de Barcelona.

Importants fets bèl·lics de la nostra història involucraren a Mollet del Vallès: al segle XVII la guerra dels Segadors va fer que als voltants de la població es donés la batalla entre les forces de la Generalitat (comandades pel mariscal francès La Mothe) i les castellanès (sota el comandament del marquès de Povar); la victòria de les primeres va ocasionar una vergonyosa desfeta a les segones. El 21 de gener del 1810, en temps de la guerra del francès, l'exèrcit napoleònic del general Duhesnes fou derrotat per les tropes del Marquès del Campo Verde; els carrers actuals de Gaietà Ventalló i Alzina volen recordar herois de la comarca d'aquesta època. De la guerra civil del 1936-1939 encara es recorda el bombardeig de "Els quatre cantons".

De sempre, Mollet havia estat un poble eminentment agrícola: vinya, blat de moro, cereals, patates i farratge; però ja al segle XIX, exactament el 1870, fou erigida la primera fàbrica anomenada popularment "Fàbrica de cotó" que venia a suplir els telers de tipus artesanal de l'època del mercantilisme. Posteriorment l'organització industrial seria un fet amb l'aparició progressiva de moltes fàbriques: Can Mulà, la Pelleria, etc.

Actualment, el 80 % aproximat de la població activa treballa en el sector secundari i s'ha de destacar la metal·lúrgia de transformació, la construcció, la pell, el tèxtil, la química i la fusta. Els polígons industrials de Can Magarola i Can Magre són un fidel testimoni del creixement dels darrers vint anys.

Aquesta industrialització, la proximitat de Barcelona i l'excel·lent nus de comunicacions que constitueix (carretera de Barcelona a Puigcerdà, comarcals amb Sabadell i Badalona, estacions de ferrocarril de Barcelona a Port-Bou i de Barcelona a Puigcerdà, etc.) expliquen el seu creixement demogràfic i la seva funció d'influència d'una minicomarca: Santa Perpètua de la Mogoda, La Llagosta, Montmeló, Montornés, Parets del Vallès, Martorelles, Sant Fost de Campcentelles, Lissà d'Amunt i Lissà d'Avall. Concretament els anys 60 es va veure fortament afectat per un important allau immigratori que no solament ha estat patrimoni de Mollet; l'atracció industrial ha originat el creixement històricament desordenat del municipi i el barris han segmentat poderosament la població en funció del seu origen. Ja són familiars els seus noms: Zona Sud, Estació de França-Can Mula, Can Pantiquet, Lourdes, Plana Lledó, Gallecs, Santa Rosa i Rosaleda-Can Gomà que envolten l'antic nucli central del que va constituir el Casc Antic.

***

***

L'Àrea de Serveis Socials de l'Ajuntament formulava a finals del 1989 la demanda a la Fundació Jaume Bofill de dur a terme una recerca i, excepcionalment, es definia de manera molt concreta entorn dels seus objectius: anàlisi de la situació existencial de la tercera edat i de la mestressa de casa amb la finalitat explícita de poder articular polítiques socials d'intervenció.

Pel que es refereix a la tercera edat, es volia conèixer la seva realitat social: sanitària, econòmica, soledat, qualitat relacional, etc. Des de Serveis Socials es disposa d'un servei d'atenció a domicili amb la impressió que és ignorat per la població susceptible de necessitar-lo i, per altra banda,

s'endevinen certes resistències a posar-hi en contacte abusant de la demanda quasi exclusiva d'internament.

El tema de la mestressa de casa voldria incidir en el coneixement del seu nivell d'estudis, la realitat de la pròpia convivència familiar i les seves càrregues i l'aspiració a trobar un treball fora de la llar.

Calia entrar en la convicció que la unitat d'ambdues peticions radica en el coneixement de dos aspectes de la vida quotidiana de la població; però es tracta de dos grups de població molt diversos amb problemàtiques absolutament diferenciades unides per una mateixa demanda centrada en una tasca d'intervenció per part d'una única instància social.

De fet, són dues realitats socials i demogràfiques completament diferents. La construcció de l'objecte d'estudi s'ha de fer per partida doble per a posar sobre la taula les veritables dimensions dels problemes a analitzar.

En un primer moment, intentarem fer una aproximació demogràfica al municipi de Mollet per tal de conèixer la importància relativa d'aquests grups de població en el context del municipi. El segon moment serà l'estudi de la tercera edat des de la teorització fins a la identitat social de les persones grans que viuen soles passant pels serveis especialitzats actualment existents a Mollet. El tercer moment serà l'anàlisi de la identitat social de la mestressa de casa fent un recorregut des de la teorització fins a la identitat social de la dona a la llar passant també per l'esforç d'acolliment i d'autoorganització de les dones a Mollet del Vallès.

El conjunt ens permet elaborar uns models de conclusió que autoritzin insinuar camins possibles d'intervenció social en aquests dos grups de població estudiats. Al cap i a la fi, si podem arribar a aquest terme, haurem satisfet les raonables expectatives que van motivar la demanda el seu dia i podríem arribar a imaginar que hem satisfet degudament el que se'ns demanava.

***

***

Metodològicament, les tres parts d'aquesta recerca aconsellen procediments força diferents. L'anàlisi demogràfica ha estat duta a terme a través de fonts documentals; algunes ja publicades i les altres per la gran col.laboració dels serveis informàtics municipals amb la competència i diligència de qui n'era responsable aleshores, Jordi Miralles.

Les altres dues parts, respectivament de la tercera edat i de les mestresses de casa, a part del treball bibliogràfic corresponent per tal de conèixer la literatura sociològica al respecte, es basen fonamentalment en l'obtenció de fonts vives i directes tal com s'explicita més tard: la gent gran que viu sola ha estat interrogada en el seu medi de vida a un embalum proporcional del 15 % i les mestresses de casa, prèvia una estratificació estadística complexa, han fet l'objecte d'una intervenció sociològica de tal manera que, a través de diverses sessions grupals (en nombre de tretze), han pogut verbalitzar tot allò que els afectava en la seva vida quotidiana. La línia expositiva que autoritzarà elaborar unes conclusions es basa fonamentalment en l'anàlisi del discurs de les persones o dels grups de persones tal com ha estat expressat en la seva dinàmica personal o grupal.

Ni cal dir com en tota aquesta tasca la col.laboració de les persones que treballen en els Serveis Socials ha estat indispensable; sense el concurs de Cecília Vallverdú, Ma. Dolors Garrido i Ma. Dolors Gallego això no hagués estat possible.

Només ens resta agrair a tantes i tantes persones que, en el secret del seu anonimat, han volgut posar sobre la taula els temes que amb tant de zel guarden en el redós de la intimitat. Segurament que sense saber-ho contribuiran substancialment al millorament de la qualitat de vida de tota la població de Mollet.

I. Les persones grans i les mestresses de casa a Mollet

1.1 La població de Mollet en xifres: El padró del 1986

La comarca del Vallès Oriental té una importància relativa fonamental en el concert demogràfic de Catalunya, puix que és la quinta en nombre d'habitants: el 1986 en tenia 224.780. Entre el 1981 i el 1986 va experimentar un increment absolut de 9.838 habitants i pel que fa a la taxa percentual és la cinquena comarca de Catalunya amb un 4'6 %; no podem oblidar que en aquest mateix període el creixement de Catalunya és zero.

El municipi de Mollet del Vallès, per la seva banda, en aquest mateix interval d'anys considerat va passar de 35.480 habitants el 1981 a 33.223 el 1986; és a dir experimentava una taxa recessiva de -6'4 %, només superat a la comarca per municipis com Sant Quirze Safaja (-21'5 %) i Gualba (-7 %). Altres municipis de la comarca amb taxes negatives són: Granera (-5'6 %), Castellcir (-4'5 %), La Llagosta (-4'1 %), Castellterçol (-3'6 %) i Santa Maria de Martorelles (-2'8 %). Com es pot veure, el municipi més important de la comarca que té una línia regressiva és precisament el nostre de Mollet del Vallès.

La distribució per sexes el 1986 era pràcticament idèntica, puix que hi havia 16.586 homes i 16.637 dones.

Per la seva banda, la natalitat entre el 1981 i el 1986 es mou entorn de l'índex del 14'7 per mil, considerablement més elevat que el de la comarca del Vallès Oriental (13'6 per mil), una mica més elevat que el de Granollers (14'4 per mil) i força més elevat que el dels pobles de menys de 5.000 habitants de la comarca (11'3 per mil); en aquest interval han nascut a la població cada any de terme mitjà 256 nens i 232 nenes.

El Vallès Oriental presenta un índex d'activitat alt per respecte els homes comparant-lo amb les comarques del Vallès Occidental i el Maresme; en canvi, pel que fa a les dones, l'índex d'activitat és sensiblement inferior. Això ens interessa en tant que ens descobreix una hàbits laborals femenins que tenen una incidència particular, no solament en les dones que es dediquen a

les feines de la llar, sinó en les persones grans en tant que pot tenir una component de desprotecció social elevada pel que fa a les dones.

Per altra banda, la situació en el cas de les dones s'aguditza considerablement a Mollet del Vallès. Es el que pretén fer veure el quadre comparatiu següent:

	<u>Actius</u>		<u>No actius</u>	
	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>	<u>Homes</u>	<u>Dones</u>
<u>Vallès Oriental</u>	55'1	24'7	43'5	75'3
<u>Vallès Occidental</u>	52'3	25'3	46'4	74'7
<u>Maresme</u>	53'9	26'7	44'9	73'3
<u>Mollet del Vallès</u>	55'1	23'7	43'8	76'3

El 52'7 % de la població de Mollet del Vallès més gran de 16 anys no havia assolit els estudis primaris el 1986 i la proporció es correspon amb la de la comarca. Però al nostre municipi es donen uns nivells més baixos d'instrucció que a la comarca; hi ha un 0'6 % més d'analfabetisme, un 6'3 % més dels que no han completat la primària i un 0'8 % menys dels que han assolit uns estudis superiors. I les dones accentuen lleugerament aquesta inferioritat d'instrucció a Mollet; respectivament, 0'5 % més d'analfabetisme, 1'6 % més d'estudis primaris incomplets i 0'4 % menys d'estudis universitaris. En el context d'uns baixos nivells d'instrucció a Mollet, les dones es troben sensiblement més desfavorides.

Pel que fa a l'edat, el grup que no ha completat els seus estudis primaris entre les dones es situa fortament entre els 15 i els 29 anys. La inflexió desfavorable tant pels homes com per les dones es situa en el grup entre 25 i 29 anys: per a ells és 3 punts inferior i per a elles 6'3 punts més que a la comarca del Vallès Oriental.

L'analfabetisme femení és relativament important a Mollet amb una diferència de 1'3 % sobre la comarca. Aquest analfabetisme

es comença a fer significatiu en les dones a partir dels 45 anys, trobant la seva diferència més elevada (+7'3 %) respecte a la comarca a partir dels 64 anys.

La primària incompleta tant en homes com en dones és relativament prominent a Mollet a partir dels 20 anys; els homes comencen l'escalada a partir dels 35 anys (entre 10 i 12 % més que a la comarca) i les dones entre 30 i 64 anys (entre 8 i 13 % més que a la comarca).

Es notable el nombre d'homes i de dones que a Mollet del Vallés ni tan sols entenen el català: el 6'2 % dels homes i el 7'3 % de les dones (a la comarca, respectivament, 2'9 % i 2'7 %). Com es pot veure comparativament les dones tenen un especial relleu en aquesta característica.

L'espai d'edat més afectat per aquesta no comprensió del català és el grup dels 15 als 19 anys; probablement els fills dels immigrants arribats a Catalunya entre el 1966 i el 1975 que són els que ostenten el més fort desconeixement de la llengua catalana (una proporció de tot punt elevada: el 39'9 % dels que van arribar en aquelles dates).

Finalment, hem de dir que hi ha força nascuts ja a Catalunya i que residents a Mollet no entenen el català (3'3 % per sobre de la proporció comarcal). Entre els nascuts fora, el grup comparativament més rellevant és l'andalús (3'9 % per sobre de la comarca), el provinent de Castella-La Manxa (2'7 %) i d'Aragó (1'8 %).

Unes 3.192 persones excedeixen dels 64 anys; són exactament el 8'3 % de la població total. Els homes representen el 6'7 % de la població masculina i les dones el 9'9 % de la població femenina. Aquí se'ns presenten unes diferències ostensibles respecte a la comarca, puix que les proporcions són aquí respectivament de 10'1 % d'homes i 11'- % de dones. Pel que sembla, Mollet del Vallés no és una població excessivament envellida.

Segons l'estat civil, aquesta població és clarament diferenciada segons el sexe, mantenint els solters, divorciats i

separats proporcions força semblants segons es tracti d'homes o de dones (respectivament, 2'5 %, 0'6 % i 0'7 %); però essent casats 78'8 % dels homes de més de 64 anys (les dones només el 41'4 %) i essent vídues el 54'4 % de les dones de més de 64 anys (els homes només el 17'8 %). Es un perfil interessant de les persones de la dita tercera edat.

Els nivells d'instrucció d'aquesta població de més de 64 anys són singularment baixos a Mollet del Vallès per respecte a la comarca: 3'2 % més d'analfabetisme i 7'1 % més dels que no han assolit els estudis primeris. Significativament, hi ha una proporció més elevada a Mollet de persones grans que han assolit una formació professional de primer grau (+0'5 %). De totes maneres, les dones sempre tenen un índex inferior en totes les hipòtesis d'estudis diversos, menys en l'analfabetisme ("amb dificultats de llegir i escriure") que arriben a la proporció singular del 29 % de les dones de més de 64 anys (en contrast amb el 13'7 % dels homes).

El 18 % de la població de Mollet; és a dir, 6.928 persones es dediquen a les feines de llar. Estadísticament, només hi ha 73 homes i és per això que ens referirem exclusivament a l'anàlisi de les dones pel interès funcional que això té per la recerca que estem duent a terme.

Si tenim compte de l'edat, 14'8 % (13'5 % a la comarca) d'entre elles tenen entre 16 i 30 anys, 53'6 % (50'1 % a la comarca) tenen entre 30 i 49 anys i la resta, 31'6 % (36'2 % a la comarca) tenen 50 anys o més. Hi ha una petita tendència més jove a Mollet per respecte a la comarca.

El seu nivell d'instrucció és força més baix a Mollet del Vallès que a la comarca: 10'3 % són analfabetes i 40'7 % han assolit els estudis primaris d'una manera incompleta (a la comarca, respectivament, 8'9 % i 30'9 %).

***

El perfil que podem treure de cara als grups objecte d'aquesta anàlisi en funció de les dades del padró del 1986, és el següent:

-Mollet del Vallès es presenta amb unes característiques demogràfiques amb tendència a la regressió.

-La proporció global homes/dones és equivalent.

-La natalitat té una dinàmica relativament més elevada que la resta de la comarca i potser això explica la tendència rejuvenida de la població.

-Els nivells d'activitat són relativament elevats en els homes i baixos en les dones (de totes maneres, la comparació ha estat feta amb dues comarques les activitats industrials de les quals contracten molta mà d'obra femenina).

-Els nivells d'instrucció són singularment baixos i el coneixement de la llengua catalana com a indicador d'inserció al país també es revelen com a molt dèbils.

-La població de més de 64 anys no és relativament abundant; les tres quartes parts dels homes casats i una mica més de la meitat de les dones vídues. Els seus nivells d'instrucció són baixos, sobretot pel que es refereix a les dones.

-Les edats on hi ha més mestresses de casa és el grup d'edat comprès entre els 30 i els 49 anys i els seus nivells d'instrucció són també singularment baixos.

1.2 Perfil socio-demogràfic de la tercera edat a Mollet

El mes de març del 1990, segons les fonts estadístiques municipals, Mollet del Vallès sobrepassava ja dels quaranta mil habitants, exactament 41.980 persones de les que el 49'9 % eren homes i el 50'1 % dones; és a dir quasi una mateixa proporcionalitat segons els sexes. D'aquestes, 10'9 % (4.576) eren persones de més de 64 anys les proporcions per sexe de les quals eren tanmateix ben diverses: 42'5 % homes i 57'5 % dones.

Hem de dir que aquesta dada no ens ha sorprès, puix que per a Catalunya l'any 1986 la població de més de 64 anys era ja

d'una proporció del 12'4 %, dels que el 40'1 % eren homes i el 59'9 % dones. Les petites diferències observades a Mollet ens farien pensar que, a part la separació dels quatre anys que allunya ambdues informacions, a Mollet hi hauria una lleugera tendència a una més gran equiparació proporcional entre els sexes pel que fa a les persones grans.

Per a la resta de les distribucions disponibles, les diferències d'estructura són clarament diferenciades. Així:

-segons l'estat civil tenim les distribucions comparades següents del municipi per respecte a les persones de més de 64 anys:

	<u>Població Mollet</u>	<u>Població més 64 anys</u>
<u>solters</u>	45'7 %	5'5 %
<u>casats</u>	49'2	66'1
<u>vidus</u>	3'9	27'2
<u>separats/divorciats</u>	1'2	1'2

-atenint-nos al lloc de naixement:

<u>Catalunya</u>	56'1	36'9
<u>Fora de Catalunya</u>	43'9	63'1

Sabem també la data d'assentament d'aquesta important proporció de persones grans nascudes fora de Catalunya, encara que no la podem comparar amb tota la població de Mollet. Es la següent:

<u>abans 1900</u>	2'9
<u>1900-1920</u>	31'3
<u>1021-1940</u>	18'8
<u>1941-1950</u>	4'9
<u>1951-1960</u>	6'7
<u>1061-1970</u>	22'2
<u>després 1970</u>	13'1

-i segons el nivell d'instrucció assolit:

<u>analfabet</u>	12'3	20'4
<u>EGB (1a etapa)</u>	63'2	21'4
<u>EGB (2a etapa)</u>	12'7	2'4
<u>FP 1</u>	3'4	0'8

<u>FP 2</u>	1'9	0'5
<u>Títol grau mig</u>	1'6	0'7
<u>BUP-COU</u>	4'1	0'7
<u>Estudis superiors</u>	0'7	0'2

La comparació d'aquestes estructures demogràfiques ens donen un perfil de les persones grans de Mollet a l'hora actual que es caracteritzaria de la manera següent:

- relativa abundància de dones (sense atènyer els proporcions globals de Catalunya),
- important presència de persones casades i vídues en detriment de les solteres,

- proporció notable dels que no han nascut a Catalunya (amb una important proporció dels que vingueren a Catalunya abans de la guerra (53'- %) i, posteriorment, amb una punta notable en el període immigratori dels anys del desenvolupament tecnocràtic corresponents a la dècada dels 60), i

- amb uns nivells d'instrucció notablement deficients.

Aquest és un perfil clarament definit en les persones grans que condiona amb tota evidència la manera d'ésser i de viure en la societat de Mollet aquí i ara.

Del conjunt d'aquestes informacions, ens hem interessat per aquest 13'3 % de persones de més de 64 anys que han fet un aterratge a Catalunya amb posterioritat al 1970 per a veure'n les característiques socio-demogràfiques més destacades. De l'elaboració d'aquestes dades, podem dir el següent:

Es tracta d'un total de 611 persones (41 % homes i 57'1 % dones) i els períodes del seu assentament són

entre 1971 i 1975.....62'7 % (homes: 45'2 %)

entre 1976 i 1980.....18'3 % (homes: 32'1 %)

després de 1980.....18'9 % (homes: 37'1 %)

Adhuc en aquestes immigracions recents de la tercera edat, tot i el cert estancament relatiu evident a partir del 1975, la proporció de dones és singularment rellevant.

En els tres períodes considerats, hi ha una lleugera tendència progressiva a un assentament de persones solteres (2'6 % entre 1971 i 1975, 7'1 % entre 1976 i 1980 i 9'5 % després del 1980); però molt més de la meitat són persones casades (63'7 %) i quasi una tercera part (30'1 %) amb tendència progressiva a la disminució vidus.

La quasi totalitat (99 %) provenien de fora de Catalunya i, pel que es refereix al seu nivell d'instrucció, la quasi tercera part (31'9 %) són analfabets, més de la meitat (53'7 %) no han completat l'ensenyament primari i manifestant una tendència lleugerament progressiva respecte dels qui han assolit la primera etapa d'EGB (8'9 % els arribats entre 1971 i 1975, 12'5 % els que van venir entre el 1976 i el 1980 i 17'2 % els que van arribar posteriorment a aquesta data).

De totes maneres, com que el centre d'interès com a punt de partida és la situació social de les persones que viuen soles, hem treballat estadísticament aquesta realitat.

A Mollet són 359 les persones grans que viuen soles; suposa el 7'8 % de la població de més de 64 anys. Evidentment, aquesta és una proporció molt alta si tenim compte les dades comparatives següents: el 1986 a l'antiga Mancomunitat de l'Àrea Metropolitana de Barcelona la proporció de les estructures unifamiliars sense distinció d'edat era del 5 %, a la zona Besòs (Badalona, Montgat, Sant Adrià, Santa Coloma de Gramenet i Tiana) el 2'3 % i al Vallès (Cerdanyola, Montcada i Reixac, Ripollet i Sant Gugat) el 3'8 %.

(Font: Enquesta Metropolitana 1986. Condicions de vida i hàbits de la població de l'àrea metropolitana de Barcelona, Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, juliol 1988, vols. 15 i 16).

Aquesta població gran que viu sola presenta una estructura sociodemogràfica ben singular i les característiques són les següents: 36 % resideixen al districte I, 20'6 % al districte II i 43'4 % al districte III. Es a dir, es dona una

dispersió territorial singular i difícilment es poden definir àrees geogràfiques específiques o barris determinats. Segons les dades que tenim, els barris del Centre, l'Estació-Can Mulà i Plana Lledó són els que tindrien més presència de persones grans vivint soles.

Per altra part, exactament una quarta part són homes i les altres tres quartes parts dones. L'analfabetisme arriba a l'esfereïdora proporció del 31'5 %, els que no han acabat la primària són quasi la meitat (46'1 %) i un 19'6 % ha atès la primera etapa d'EGB.

El quadre global d'aquestes persones és d'una pobresa cultural i relacional important i és per això que centrem la nostra recerca en aquesta població gran que viu sola donades les singularitats del seu perfil demogràfico-estadístic.

Finalment, hem d'expressar alguns índexs que, referint-se tots a les persones grans, ens donen una aproximació global a la població que estudiem. Es tracta de l'envelliment, la solitud, la capacitat d'atenció informal i el nivell d'instrucció de les persones grans. Donada la disponibilitat d'informacions comparades, només les podem comparar amb certes dimensions de la ciutat de Barcelona segons les elaboracions realitzades i publicades a Joan Soler, Enric Sampere i Pilar Ferrando, Un sistema d'indicadors socials per a la ciutat de Barcelona, cap.III, La Gent Gran, Ajuntament de Barcelona, 1987.

A) Index d'envelliment

Es la relació percentual existent entre la població de més de 65 anys per respecte a la població total de Mollet.

A Mollet hi ha un 10'9 % d'envelliment, mentre que a la ciutat de Barcelona (el 1981) era d'un 62'4 % (el sector de la ciutat que té un índex d'envelliment més baix era de 19'8 % i el més elevat de 159'4 %).

Aquest índex, revelador del grau d'envelliment d'una població, manifesta una dimensió particularment baixa a Mollet del Vallès; és a dir, la problemàtica social a la població no és la

vellesa, almenys atenint-nos a l'embalum global de les persones de la tercera edat; les diferències per respecte a Barcelona són massa ostensibles.

B) Index de solitud

Aquest s'expressa per la relació per cent entre la població de més de 65 anys visquent sola per respecte a la població global de més de 65 anys.

A Mollet del Vallès aquesta relació és del 7'8 %, mentre que a la ciutat de Barcelona era (el 1985) de 19'2 % (l'àrea urbana amb un índex més baix era de 8'8 % i el més elevat era de 28'7 %). Encara trobem un índex de solitud a Mollet relativament inferior, encara que les diferències siguin ara molt menys acusades.

L'aïllament físic de la gent gran és un clar factor de risc. Les dificultats que tenen un bon nombre d'ancians per desplaçar-se dins i fora de la llar, l'estat de salut precari, la manca de recursos econòmics i el major o menor allunyament respecte a la resta dels membres de la família, són factors que poden propiciar situacions greus sobretot entre les persones que viuen soles. Encara que aquest aïllament físic no pressuposi sempre una total manca de relació amb els parents, els amics o els veïns, les seves possibles conseqüències negatives el converteixen en un element a tenir en compte en el disseny d'un pla d'actuacions socials, concretament en el cas de l'ajuda a la llar. Aquest és un tema fonamental si es vol impedir la proliferació de residències "submergides" en les quals els ancians viuen en condicions poc recomanables.

C) La capacitat d'atenció informal

Es el quocient resultant de dividir la població de més de 65 anys per les dones solteres entre 40 i 59 anys i, precisant més, el quocient de les persones de més de 65 anys vivint soles per la mateixa població femenina soltera.

Aquest indicador pretén mesurar les possibilitats d'atenció informal de la comunitat que envolta l'ancià. Per a l'operativitat del concepte, cal entendre que no es vol dir que aquestes dones hagin d'ésser les encarregades de dur a terme les atencions necessàries a l'ancià, sinó que tradicionalment així ha estat. D'altra banda, a l'hora de valorar la utilitat d'aquest indicador cal tenir compte de la mobilitat de la població que podria compensar els dèficits relatius d'atenció informal en determinats barris. També, s'ha de considerar que l'estructura de la família és un element clau que pot afectar positivament o negativa aquest índex de capacitat d'atenció informal; així una zona en què aquest índex sigui baix, però que tingui una elevada proporció d'ancians que visquin en llars amb un nucli familiar definit, serà menys problemàtica que una altra zona amb un índex d'atenció informal similar, però amb un elevat percentatge de llars desestructurades. La relativitat d'aquest índex és evident.

A Mollet la capacitat d'atenció informal referida a la població de més de 65 anys és de 57'2, mentre que a la ciutat de Barcelona (el 1981) era de 8'1 (la més baixa 5'2 i la més elevada 17'4). En aquest sentit, hem de notar la gran capacitat d'atenció informal de Mollet del Vallès, pròpia d'una societat on les persones grans són relativament poques.

La capacitat d'atenció informal referida a la població de més de 65 anys que viuen soles, és a Mollet 4'5 (mentre que a la ciutat de Barcelona (el 1985) era 1'7 (el que menys 0'7 i el que més 3'2). La relació és encara alta i segurament per les mateixes causes.

C) El nivell d'instrucció

Es la relació percentual de la població de més de 65 anys analfabeta per respecte a tota la població de més de 65 anys. A Mollet és el 20'4 % mentre que a la ciutat de Barcelona era (el

1981) de 16 % (la zona amb un índex més baix 4'6 % i la que ostenta un índex més elevat 55'8 %).

Aquest índex, com expressió de la manca de recursos intel·lectuals i com a factor d'agreujament de la solitud dels ancians (la població analfabeta n'és un cas extrem), afegint-t'hi l'escassa qualificació dels treballs que han realitzat al llarg de la seva vida activa, és a Mollet del Vallès sensiblement elevat, segurament que marcat pel fet migratori que ha portat al municipi allaus de personal no qualificat en èpoques no massa llunyanes.

Tot plegat ens fa pensar que Mollet del Vallès no té una població massa envellida, amb un índex de persones grans i soles relativament elevat, amb una capacitat d'atenció informal relativament bona i amb uns nivells d'instrucció força deficients. Un quadre que fa pensar amb una problemàtica social no excessivament degradada per raó de l'edat. El treball de camp ens ha d'aclarir i puntualitzar determinats extrems.

1.3 Identitat social i demogràfica de les dones a la llar a Mollet del Vallès

El perfil social i demogràfic de les mestresses de casa l'hem configurat a través d'una informació molt interessant facilitada pels serveis d'estadística municipal. Disposem de les dades en funció del sexe, l'edat, el nivell d'instrucció, les persones que viuen soles, el lloc de naixement i la data del seu assentament a Catalunya. La sectorització ha estat feta en funció del districte i les vint seccions censals (no disposàvem de les dues darreres seccions censals afegides que estan incloses en les comparticions efectivament treballades) de residència al municipi.

A Mollet hi ha un total de 7.094 persones que fan les funcions de mestressa de casa d'entre les quals només hi ha 66 homes (el 0'9 %) i que suposen el 16'9 % de tota la població del municipi. Si tenim compte només de la població femenina, les mestresses de casa són la tercera part (33'4 %).

Per districtes, la distribució territorial d'aquestes persones és molt diversa.

-Al Districte I (que comprèn els barris de l'Estació de França-Can Mulà i la Zona Sud), n'hi ha quasi una tercera part (31'5 %).

-Al Districte II (que comprèn la Zona Centre, la Rosaleda-Can Gomà i Can Pantiquet), n'hi ha escassament la quarta part (22'5 %).

-Al Districte III (que engloba els barris de Santa Rosa, Gallecs, Plana Lledó i Lourdes), n'hi ha quasi la meitat (46 %).

Si tenim compte de l'edat i posant una frontera als 35 anys, tenim la distribució següent:

	<u>-35 anys</u>	<u>+35 anys</u>
<u>Districte I</u>	17'4 %	82'6 %
<u>Districte II</u>	22'9	77'1
<u>Districte III</u>	18'8	81'2
<hr/>		
<u>Mollet del Vallès</u>	19'3	80'7

Al Districte I i al III és on hi ha les persones més joves fent les funcions de mestressa de casa.

Per que fa als nivells d'instrucció assolits, el 52'8 % o llegeixen i escriuen amb dificultats o no han acabat la primera etapa d'EGB; el 37'1 % han assolit només aquesta primera etapa; el 9'4 % han arribat a la segona etapa; l'1'1 % han atès la primera etapa de formació professional; el 0'4 % la segona etapa; el 0'8 % han assolit el BUP i el COU; el 0'4 % tenen un títol de grau mig i el 0'1 % tenen estudis superiors.

Com queda evident, el bagatge de curriculumus escolars és notablement baix, trobant-se més de la meitat en una situació de precarietat evident. A afegir que de la població analfabeta, que és de 675 persones (el 9'5 % d'aquesta població), només 39 és nascuda a Catalunya (el 5'7 % de la població analfabeta). Més tard veurem aquestes característiques per barris.

Hi ha 932 persones a la llar que viuen soles; és el 13'2 % d'aquesta població. Per altra banda, n'hi ha només 1.928 que han nascut a Catalunya; el 27'2 %.

Finalment, hem de dir que, atenint-nos a l'any d'assentament d'aquesta població provenint de fora de Catalunya, tenim la distribució que segueix:

Abans del 1935.....	1'8 %
Entre 1935-1950.....	3'5 %
Entre 1951-1970.....	41'1 %
Entre 1971-1980.....	33'7 %
Després del 1980.....	13'3 %

L'anàlisi de la determinació per barris de les diverses variables estudiades per a les mestresses de casa en general i per tal de no complicar el lector en un mar de xifres de difícil lectura, ens permet arribar a les determinacions següents:

On hi ha les mestresses de casa més joves és als barris següents: Lourdes, Can Pantiquet, Santa Rosa i Estació (des del carrer d'Itàlia).

On hi ha els nivells culturals més deficients: Plana Lledó, Lourdes, Estació de França (entorn de la plaça Gavina), Rosaleda-Can Gomà, Entorn del col·legi Divino Maestro i Zona Sud.

On hi ha moltes mestresses de casa soles: Estació de França (entorn de la plaça Gavina), Can Mulà, Plana Lledó, Zona Sud i Zona Centre (entre els carrers Anselm Clavé i Jaume I).

On hi ha moltes mestresses de casa nascudes fora de Catalunya: Lourdes, Rosaleda-Can Gomà, Can Pantiquet, Zona Sud i Estació de França (entorn de la plaça Gavina o a prop de la mateixa estació).

Es així com es configuren uns perfils diferencials de les persones que realitzen les feines de la llar i que ens seran útils més tard per a fer la mostra de les persones a entrevistar.

II. La problemàtica específica de l'ancianitat

2.1 La situació social de la vellesa

La necessitat de definir l'ancianitat, la vellesa o l'anomenada tercera edat no és solament un imperatiu que prové de la urgència d'acotar un concepte que sigui operatiu metodològicament, sinó que el mateix ús vulgar de determinades expressions revelen una manera de veure les coses des de la perspectiva de la societat mateixa.

L'ancianitat biològicament considerada ens remet a una fase de la vida en la qual l'ésser humà experimenta una gradual pèrdua de la seva capacitat física com a conseqüència d'un desgast normal del seu organisme; els problemes de salut derivats d'aquesta situació no són més que una degradació biològica de l'home i de la dona quan han arribat a una concreta experiència de la seva vida.

Però pel sociòleg no és aquesta edat biològica la que té un interès immediat, sinó la que es pot anomenar com "edat social". Aquesta és la que ve definida per l'organització col·lectiva i que es troba estipulada en norma en tota mena de col·lectivitats; l'edat prescrita de tal manera que més enllà del seu límit la persona no és apte per a l'activitat productiva. A casa nostra aquest paràmetre es situa als 65 anys prescindint de l'edat biològica de la persona.

Ningú pot ignorar com la problemàtica de la vellesa deriva d'aquella edat biològica; però molt més de l'edat social perquè és la que obliga les persones a retirar-se de la vida activa generant possibilitats o dificultats específiques per a mantenir un status adquirit i per a sostenir un cert grau d'autonomia o d'independència, no solament econòmica, sinó en les seves mateixes pràctiques socials.

Aquest fet té implicacions importants en la manera de viure l'abandó de l'activitat productiva remunerada i legalment reconeguda en funció del sexe. Efectivament, l'home en travessar la cota dels 65 anys abandona allò que havia estat l'eix vertebrador durant tota la seva vida activa i es veu

sistemàticament relegat a la improductivitat; ha caigut de sobte un valor bàsic i fonamental en la seva vida.

La dona, en canvi, no sofreix una escissió tan crucial de la seva activitat a l'hora de traspasar el llindar dels 65 anys i això tant és que es dediqui exclusivament a les activitats domèstiques com si les comparteix amb activitats productives en l'àmbit de l'esfera pública. Precisament perquè aquelles activitats domèstiques s'allarguen i segueixen essent desenvolupades per ella mateixa i només variarà el ritme del treball essent aquest un període familiar caracteritzat pel "niu buit"; és a dir, l'absència dels fills generalment independitzats del nucli familiar d'origen.

El concepte d'edat social ens permet veure ja un esbós de les maneres diverses de viure l'ancianitat. Els elements demogràfics es sofreafageixen a les diferenciacions que neixen d'aquell concepte: hi ha un predomini quantitatiu visible de dones a partir de determinades edats i una problemàtica qualitativa d'elles en tant que ostentant i assumint un paper de subordinació econòmica a l'home. Efectivament, moltes feines tradicionalment atribuïdes a la dona, com són ara el rol específic de mestressa de casa, d'esposa i mare, no passen per la regulació del mercat ni són tingudes en compte a l'hora de fonamentar uns drets adquirits laboralment a l'hora de la jubilació.

I les àvies d'avui són deutores d'uns temps en els que aquesta valoració social era singularment més aguda. I, si alguna activitat van dur a terme fora de casa, ni hi hagué tan sols la preocupació de regular-la en funció de les lleis del mercat. Les conseqüències econòmiques que se'n deriven són absolutament evidents: manca de recursos econòmics propis i dependència de pensions lligades a l'activitat del marit; l'ésser relegades tradicionalment a l'àmbit exclusivament privat comporta aquestes conseqüències.

A Mollet, concretament, municipi marcat directament per fortes onades migratòries d'una població activa que acudia als centres de concentració industrial mobilitzant-se a la recerca d'un

lloc de treball, l'actual situació dels avis se'n ressent també fortament.

No es tracta només de pautes culturals i de llengua que ocasionaven fortes variacions en la vida de les persones, sinó que hi ha canvis profunds a l'hora d'integrar-se en la societat urbana moderna i en un món de treball industrial que col·loca les persones en una estructura social completament diferenciada.

En primer lloc, s'entra en un mecanisme de salarització que converteix la mà d'obra en una mercaderia sotmesa a la llei del mercat i a la dialèctica infernal de l'oferta i la demanda en un context geogràfic de concentració i de centralització de la indústria que genera un desenvolupament desigual i una progressiva polarització del procés productiu.

En segon lloc, hi ha uns canvis en l'estatus social de les persones grans generats per aquestes situacions: es passa d'un coneixement oral on l'acumulació del saber es realitza sobre l'experiència pràctica a una acumulació del coneixement transmès a través de la institució escolar en detriment de la família.

L'ancià perd prestigi i poder per causa de l'autonomia dels fills que se'n segueix. El model predominant de família en l'àmbit del món urbà és el nuclear; és a dir, el grup de persones vinculades entre elles per lligams de consanguinitat i que inicia el seu cicle a partir de la institució matrimonial. El paper de l'ancià o de la persona gran queda relegat substancialment a un segon nivell.

Aquesta marginació progressiva de l'avi o de l'àvia tan característica de la societat urbana, es fa més sensible en els estrats socials inferiors on les segones generacions adquireixen ràpidament un cert grau d'autonomia econòmica i, en canvi, no succeeix el mateix en les capes mitges superiors on l'educació dels pares s'ha fet per la via de l'autonomia econòmica pròpia més enllà de la tradicional supeditació a l'economia familiar contemplada com un tot.

En tercer lloc, hi ha el procés d'urbanització en tant que comporta una organització de l'espai en termes de relacions socials, formes de vida i pràctiques quotidianes; és a dir, el pes específic que té l'espai en la configuració de la vida quotidiana.

I precisament la immigració dels anys 60, que és la que més ha afectat el municipi de Mollet del Vallès, és la que va coincidir amb el fort procés constructiu d'un període liberal que es va traduir en la proliferació desordenada de polígons públics i privats que s'afegia a la manca de racionalitat de les èpoques precedents. No serà solament un problema d'assentament d'aquestes noves poblacions, sinó una agudització de la dicotomia ancestral entre el món rural i el món urbà i industrial de la que fèiem esment més amunt. I els nostres avis i àvies d'avui són en la seva gran majoria aquells immigrants dels anys 60 que s'incorporaren aleshores al mercat de treball.

I la seva incorporació al mercat de treball d'aleshores fou difícil: requalificació tècnica per a adequar-se a les necessitats del sistema productiu. Els uns, per compte propi o a compte d'altri amb uns mínims garantits: condicions dignes de treball, cobertura social, procediments establerts pel que fa a la regulació dels drets laborals, etc. Els altres, en el context d'un mercat extraordinàriament precari: absència de cobertura social, baixa remuneració, situació permanent d'inestabilitat, manca de perspectives de mobilitat dintre l'empresa o la feina, etc.

I aquesta situació diferenciada comportarà un tipus de relacions socials específiques i una diferent instal·lació en l'escala jeràrquica del que entenem per classes socials. I, a l'hora de la jubilació, hi haurà un ampli col·lectiu d'homes i, sobretot, de dones amb una manca relativa de protecció tant econòmica com sanitària i això precisament en uns moments crucials de l'edat biològica de la persona en la que aquesta cobertura socio-sanitària s'imposa com un forçós imperatiu.

La tercera edat d'avui té evidentment un interès d'ésser analitzada per si mateixa; però sense oblidar la interrelació

existent entre la biografia, la història i la societat. Cada persona gran inscriu la seva dinàmica biogràfica en un context històric determinat i en un medi social característic. Es l'única manera d'entendre el profund alenar de la vida col·lectiva.

Els components biogràfics d'una persona de la tercera edat al Mollet d'avui són deutors innegables d'una història i es desenvolupen en un medi social determinat; ens cal eixamplar constantment la nostra mirada si volem entendre alguna cosa de la realitat que estem tractant. Perquè, per altra banda, estem convençuts que no es tracta tant de descriure la realitat que pretenem estudiar d'una manera fenomenològica, sinó que, sobretot, el que ens preocupa és de comprendre-la en les seves veritables dimensions.

2.2 Els serveis especialitzats a Mollet del Vallès

2.2.1 La residència geriàtrica

El 1978 per iniciativa de l'Església i amb la consciència que era necessari fer alguna cosa per les persones grans que estan soles i són pobres, neix una residència per a la tercera edat. L'entitat "Viviendas del Congreso" adquireix quatre pisos de la primera planta d'un immoble cèntric del carrer de La Pau.

Els problemes de convivència amb els veïns han estat molt greus perquè deien que la residència feia "baixar la totxana", és a dir, es desvaloritzava l'edifici. Adhuc volien tapiar el pati de llums per por de les males olors que poguessin provenir de les persones grans. Encara ara és l'hora que la residència no té dret a les reunions d'escala i s'ha donat el cas de veïns que han anat a viure a una altra banda quan han observat la presència de la llar residencial.

Té una capacitat per a 21 persones i, en principi, es demana als qui volen ingressar que hi puguin entrar pel seu propi peu, encara que la realitat és una altra.

Les condicions d'admissió és que estiguin sols, que siguin pobres, és a dir, que com a màxim rebin el subsidi del Fons d'Assistència Social, i que siguin de Mollet o de la comarca. La residència és mixta i s'hi admeten matrimonis. En aquest sentit, es cuida molt que puguin guardar les seves coses i, quan hi ha una defunció, es mira molt de no treure'ls de la seva habitació.

Es disposa d'un metge habitual de la casa i, en cas d'emergència, se'ls envia a l'hospital; en aquest sentit, no hi ha hagut mai problemes.

Hi ha timbres d'emergència que la inspecció de la Generalitat va obligar de posar i tots els lavabos disposen d'agafadors de seguretat.

La casa té sis persones al seu servei: dues en torn de matí i tarda, la que es cuida de la neteja i la direcció. A més, hi ha dues vetlladores de nit garantint-ne una permanència.

Els que són encara vàlids s'ajunten amb els esplais que tenen la delicadesa de comunicar les sortides que realitzen i no fa tant temps que es feien treballs manuals dintre la residència, encara que ara estan en una època una mica apagada. De totes maneres, s'intenta que sentin la residència com a casa seva i és així que n'hi ha que ajuden a fer comandes i d'altres que planxen la roba.

La majoria dels residents no tenen família; però com que tots són de Mollet mateix o de les poblacions pròximes, mantenen un contacte amb els antics veïns. En aquest sentit, no hi ha una disciplina particular ni per les visites ni per les sortides i no hi ha cap mena de condicionant; només es demana que hi siguin les hores dels àpats per tal de respectar l'ordre de la casa.

Econòmicament, tots contribueixen amb el 80 % de la seva pensió, àdhuc els que cobren del FAS, i hi ha una llibreta oberta a nom d'ells i de la casa. En aquest sentit, crida l'atenció la queixa expressada quan se'ls obliga o se'ls demana de fer una despesa personal, per exemple, en roba; la reflexió sempre és la mateixa: "després no tindrem diners ni per l'enterrament".

La Generalitat dóna una subvenció anual; però la residència va arrossegant un dèficit que es fa difícil d'eixugar.

2.2.2 Els casals per a avis

Hi ha cinc Casals per a atendre l'oci, el temps lliure i la necessitat de relació de les persones grans. Un és d'origen privat i es troba al Casal Cultural del poble, dos són obres socials de Caixes d'Estalvi i dos són de dependència municipal.

2.2.2.1 Casal dels avis del Casal Cultural

La iniciativa del Casal Cultural de Mollet va nèixer d'uns puntuals homenatges a la vellesa que en feren despertar la necessitat de la seva creació. La idea fou del senyor Simeó Rabasa i el 20 de maig del 1962 s'hi posava la primera pedra i s'inaugurava el 7 de juny del 1964. Es signà com a Fundació bebèfica-docent el 18 d'abril del 1966.

El Casal és al càrrec de la gerència d'un Patronat; oficialment és una Fundació; però, segons diuen els informants, pràcticament acaba essent una societat. La part dels avis és una secció del Casal de la que se'n ocupen dos delegats, més un tercer que organitza les activitats.

Entre les moltes activitats del Casal, la sala de la planta baixa està dedicada a les persones grans; diàriament hi acudeixen entre 100 i 150 persones. No es demana cap requisit especial per entrar-hi; n'hi ha prou de satisfer una cotització anual de 900 pessetes.

Es té la impressió que hi acudeix la població més modesta de les persones grans de Mollet, precisament perquè la majoria han anat derivant cap els altres casals; es calcula que la proporció de persones immigrades és aproximadament del 80 %.

A la sala hi ha tres diaris (El Mundo Deportivo, El Periódico i Avui). Com serveis sanitaris, hi ha unes bicicletes per a estimular la motricitat i es disposa d'un ATS cada quinze

dies per prendre la pressió (que paga l'Ajuntament de la localitat). També, cada dilluns hi ha un servei de barber.

Tots els dissabtes s'organitza un ball i de tant en tant es fa un campionat social de dòmino tot i la dificultat d'aconseguir una participació col·lectiva; la gent gran prefereix fer una partida amb els amics.

Hi ha festes senyalades i tradicionals ben característiques: Sant Joan, castanyada, carnestoltes, festa de l'arbre (amb xocolatada i concurs de dibuix pels petits), reis (amb contacte i presència dels seus avis) i Nadal (en la que es procura fer un lot per a cadascun dels socis). A més, mensualment es fan excursions o sortides.

Tantes activitats seria impossible dur-les a terme sense la col·laboració econòmica d'altres entitats locals, sobretot caixes d'estalvi i empreses.

2.2.2.2 Casals de la Caixa de Pensions i Sant Jordi de la de Catalunya

Amb unes condicions físiques de locals molt bones, sobretot el de San Jordi la construcció del qual fou feta fa uns tres anys, funcionen en règim de matí i tarda durant unes vuit hores cada dia. El tret comú d'ambdós és que són obra social de les Caixes d'Estalvi respectives i, per tant, es demana als socis que cobrin la pensió per la mateixa Caixa.

En aquest sentit, el primer no és tan restrictiu, puix que la condició d'impositor no és tan discriminatori com al segon. Al Casal Sant Jordi, la responsabilitat del qual és d'una comissió de persones, es permet als no impositors de romandre al local durant tres dies com a màxim, abans de prendre la decisió de passar la pensió per la Caixa que esdevé així una condició indispensable. Al Casal de la Caixa de Pensions, en canvi, la imposició acaba essent una recomanació, no de la Caixa, sinó de la mateixa Associació de la Tercera Edat encarregada de dinamitzar totes les activitats amb una total autonomia respecte a la Caixa propietària

del local. De fet, aquest ja fa dotze anys que existeix i en fa uns deu que és administrat per l'esmentada Associació integrada per una junta de dotze persones entre les que hi ha dues dones.

Ambdós Casals tenen més de mil socis i diàriament s'hi apleguen entre 150 o 200 persones en el primer i unes 300 en el Sant Jordi; la capacitat respectiva del local és molt diversa.

Les activitats oferides dintre o fora de les sales són pràcticament idèntiques: jocs, lectura, billar i treballs manuals amb un monitor pagat al 45 % per la Caixa. A més, al Casal Sant Jordi, donada la disponibilitat d'espais exteriors, s'ofereix també la possibilitat del joc de la petanca. Les activitats exteriors més sovintejades són les excursions mensuals de les que un parell de vegades l'any es tracta de sortides de varis dies de duració.

Al Casal de la Caixa de Pensions, tots els dimecres s'hi fan activitats de caire cultural: poesies, coral, conferències diverses (la vellesa, dietètica, gimnàsia, història de Catalunya, inseguretats ciutadana, etc). El poder de convocatòria d'aquestes sessions és alt: sobretot dones en nombre no inferior a les 60 persones. A més, cada diumenge s'organitza un ball que una vegada al mes és amb orquestra.

Aquest Casal ofereix, també, un servei de perruqueria i barber i es disposa d'un ATS que ve a prendre la pressió.

En acabar la temporada, al final del curs, fan unes festes que solen durar vuit dies; per exemple, el darrer any van fer una sortida a Olot amb 14 autocars.

Hi ha encara una darrera diferència entre ambdós Casals: al de Pensions la majoria dels socis (entorn del 80 %) són nascuts a Catalunya; mentre que al de Sant Jordi hi ha una proporció força equivalent d'autòctons i d'immigrats i la raó és que, tractant-se d'impositors de la Caixa, vénen d'arreu de Mollet sense una localització definida.

2.2.2.3 Els Casals d'Avis municipals

El 1982 l'Ajuntament de Mollet del Vallès va obrir dos locals per a persones de la tercera edat a uns barris que, pel seu caràcter perifèric, queden sensiblement allunyats del centre de la vila; és així com al barri de Lourdes limitant amb el municipi de Parets del Vallès i al barri de Can Pantiquet es disposa d'uns locals de trobada i de relació pels avis.

El primer té una ubicació singular, just al costat d'una escola pública i ocupant uns baixos d'una casa aprofitada funcionalment per a moltes activitats del barri. El segon és senzillament un baix d'un immoble de pisos.

Donat l'origen municipal d'ambdues iniciatives, aquests Casals tenen un funcionament pràcticament idèntic: estan oberts el matí i la tarda, l'única condició d'admissió imposada és que es disposi del carnet de jubilat i que siguin de Mollet mateix sense que això pressuposi que es nega l'entrada a ningú (un d'ells amb 120 socis és freqüentat per unes 300 persones), el Casal dóna gratuïtament cafè i camamilla els matins, l'ajuntament dóna unes quantitats al Casal que són administrades per una junta formada entre sis i vuit persones (president, vicepresident, tresorer, secretari i vocals) que, al mateix temps, s'ocupen de les activitats del Casal amb l'ajut de l'assistent social del poble.

Del manteniment dels locals se'n cuida l'ajuntament encara que es busquen ajuts econòmics a les Caixes o a la Generalitat, (a Can Pantiquet hi ha un servei de perruqueria), cada quinze dies hi acudeix un ATS per a prendre la pressió i de tant en tant, "viene un médico que nos da explicaciones" i la majoria dels que freqüenten els locals són immigrants i, encara que sigui mixte, les dones participen poc i àdhuc fan grups a part (encara que a Can Pantiquet les dones organitzin celebracions entre elles).

Es fan excursions sovint per les que es demana una ínfima cotització anual (per exemple, 600 ptes a Can Pantiquet): Catalunya en miniatura, Salou, Rupit, etc.

A Lourdes un moment fort són les festes: carnaval, Sant Josep (amb "la fiesta de las migas"), Sant Joan, castanyada, Nadal.

Per Sant Joan organitzen un campionat de dòmino i han recollit no pas pocs trofeus que ostenten en una vitrina.

Ambdós fan balls setmanals amb un equip de música

2.2.2.4 L'Hospital Comarcal de Mollet (abans Clínica de Socors Mutus)

No és precisament geriàtric; però aquesta institució adquireix un notable relleu en l'atenció sanitària i clínica a les persones de la tercera edat; és per això que la tenim en compte a l'hora de considerar els serveis especialitzats per a les persones grans.

La importància d'aquesta institució, malgrat que cal matisar-la pel seu caràcter comarcal, es veu clarament en aquestes dades corresponents a l'any 1981:

Nombre total d'ingressos..... 3.263

Persones de més de 65 anys..... 674

Proporció de la tercera edat.... 20'6 %

Per especialitats mèdiques, la distribució comparada del total d'activitat hospitalària i de la que afecta a les persones de la tercera edat és la següent:

<u>àrees mèdiques</u>	<u>% total</u>	<u>% 3a edat/total</u>
<u>Medicina interna</u>	30'2	11'8
<u>Traumatologia</u>	7'-	7'7
<u>Urologia</u>	2'8	30'9
<u>Cirurgia general</u>	16'8	3'6
<u>Oftalmologia</u>	1'5	0'8
<u>Nefrologia</u>	1'3	0'4
<u>Toco-Ginecologia</u>	31'3	0'7
	(100 %)	

La mortalitat hospitalària dels malalts ingressats a l'hospital de Mollet del Vallès pel que respecta a les persones de la tercera edat és només del 7'9 %. Hem de considerar que és un baix tant per cent; però l'explicació és fàcil perquè la proporció ha estat comptabilitzada a partir dels cadàvers que es deixen al

dipòsit de l'hospital i el fet és que a la comarca hi ha l'hàbit i la tendència de traslladar el malalt desnonat al seu domicili.

Els mesos amb la proporció de mortalitat més elevada en les persones grans són: gener, abril, juny, octubre i desembre.

El 90 % de les persones grans ingressades ha estat atesa pel metge del Institut Català de la Salut, el 9 % ho ha estat directament per un metge de la residència i només l'1 % prové de la beneficència. De totes maneres, les queixes més sovintejades són les que fan referència a l'economia de la tercera edat i el que es veu clarament és que amb una bona i adequada assistència mèdica al domicili, es resoluria bona part de la problemàtica que es presenta a l'hospital. Les persones grans manifesten la necessitat de disposar d'un centre residencial que pogués atendre els seus problemes mèdics i socials; els percentatges de persones que així es manifesten són força elevats.

Des de l'hospital es constata també que hi ha moltes persones soles, encara que una petita proporció d'entre elles pateixen veritables problemes de soledat.

2.3 Una situació singular: les persones que viuen soles

Pel que es refereix a les persones grans hem pogut veure anteriorment que a Mollet es dóna un índex d'envelliment baix (el que vol dir una tendència demogràfica a concentrar moltes persones joves), un índex de solitud relativament no massa elevat (el 7'8 % de les persones de més de 64 anys), un índex d'atenció informal elevat (amb una capacitat potencial excel·lent per part de la població d'atendre les persones grans) i un índex d'analfabetisme elevat (que té unes clares repercussions en les potencialitats de comunicació d'aquesta població anciana).

Donades aquestes característiques globals específiques, vam centrar tots els nostres esforços en detectar la problemàtica específica de les persones grans que viuen soles; és a dir, en conèixer aquelles situacions socials que hipotèticament poden

presentar situacions de mancança més específiques per causa de la seva solitud.

Els problemes d'aquestes persones, segons les dades més recents de la literatura al respecte, són els que es centren en l'aïllament físic, és a dir, la separació material i de fet de la resta de la societat global.

Aquest aïllament físic cal llegir-lo a través del conjunt de quatre variables definitòries d'un perfil concret de solitud: les dificultats de desplaçament (lligades al fet de concretes minusvalies), l'estat de salut general física, psíquica i sensorial, la disponibilitat i dependència d'uns concrets recursos econòmics i l'allunyament de fet per pel que fa a la pròpia família. Quan es donin aquests elements que condicionen, hem de referir-nos a una problemàtica específica d'aïllament físic de la persona gran. I al coneixement d'aquesta realitat pel que es refereix a les persones que viuen soles encaminem decididament els nostres esforços.

2.3.1 El procediment metodològic emprat

Es redueix a dos passos ben concrets: la confecció d'un guió de conversa a tenir amb les persones grans que viuen soles i a l'elaboració d'una mostra aleatòria que permeti una conversa sobre el tema que absorbeix el nostre interès.

El guió de conversa fou el següent:

1. Dades demogràfiques: edat, estat civil que vulgui declarar, província de naixement, any de vinguda a Catalunya, itineraris realitzats, any d'assentament a Mollet, motius del desplaçament (per raons de feina o per a ajuntar-se amb la família) i procediment de realització del mateix (sol, amb la parella, amb els fills, etc.).

2. Indagació sobre la salut: cronicitats, invalideses, necessitat de suport, condicionaments de la mobilitat o la comunicació (aspectes sensorials, barreres arquitectòniques, etc.). Cobertura de les necessitats sanitàries: seguretat social, metge

particular, altres assegurances i satisfacció de les atencions rebudes tant les quotidianes com si es tracta d'episodis excepcionals. Previsió d'internament sanitari o residencial (on?, en quines circumstàncies?, a través de qui?).

3. Les relacions quotidianes: freqüentació dels casals, relació habitual o extraordinària amb els familiars, relació amb el veïnatge. Vacances, sortides, colònies, afeccions personals.

4. La situació econòmica: treballs realitzats i quins d'aquests donen dret a pensió. Els mitjans de subsistència habituals: pensions, ajuda de familiars, patrimonis diversos. L'habitacle és de lloguer o de propietat?.

5. Desigs o demandes concretes a fer: de quina índole?, referides a quina mena de serveis? (a domicili, serveis comuns, internament residencial, serveis mèdics especialitzats i gratuïts, etc.).

Aquest petit guió de conversa evidentment havia de trobar uns interlocutors que no podien ésser altres que les persones de més de 64 anys que a Mollet estan vivint soles. Els serveis d'estadística municipal amb data del 2 de març del 1990 ens facilitava el llistat complet de les persones més grans de 64 anys que viuen soles amb l'especificació de les variables següents: districte i secció censal de residència, nom i cognoms de la persona, adreça exacta (carrer, número, bloc, escala, pis i porta) i nivell d'instrucció assolit.

Aquest llistat consignava 359 referències de les que vam decidir entrevistar-ne el 15 %, és a dir, 54 persones de les que 14 serien homes i 40 dones. Per un mètode rigorosament aleatori vam escollir-ne 71 de referències en previsió dels possibles errors estadístics que el mateix padró municipal pogués ostentar i ja només quedava la tasca àrdua i pesada de trucar les portes i mantenir la conversa que el guió anteriorment esmentat indicava.

Les eventualitats donades pels errors estadístics de la informació bàsica i problemes específics presentats en el treball de camp, han fet que es duguessin a terme efectivament 47 visites

(el 13'1 % de les referències globals) amb l'agreujant que entre els nou morts, els dos tallers i una casa tancada, en definitiva la informació que segueix ha estat elaborada sobre la base d'una descripció de només 37 situacions reals; estem treballant, doncs, amb el 10'3 % del llistat original donat per l'ajuntament.

Però encara hi ha més. Aquella llista de persones més grans de 64 anys que viuen soles no és ben fidel a la realitat, puix que s'ha entrevistat a nou persones que encara viuen en parella; les persones efectivament visquent soles són només 28, dels que 9 són homes i 19 dones.

Totes aquestes consideracions les fem, no pas per treure valor a la informació global aportada, sinó amb la intenció de donar a entendre que ens trobem davant d'unes dades que poden efectivament reflectir una situació real; però que de cap manera és extrapolable i generalitzable al municipi de Mollet. Des del punt de vista científic, qualsevol mena de generalització en aquest sentit és profundament temerària; hi ha massa llacunes per a poder fer afirmacions definitives al respecte.

Amb tot, hi ha almenys una dada que sí s'ajusta a l'esperat i fa referència al nivell d'estudis assolit per les persones efectivament entrevistades: 15 (el 31'9 %) són analfabetes, 21 (el 44'7 %) no han acabat els seus estudis primaris i 9 (19'1 %) han acabat els seus estudis primaris; excepcionalment, hi ha qui té el primer grau de formació professional o la segona etapa d'EGB.

En el buidat dels continguts de referència, farem la distinció entre les parelles formades per persones grans i les persones que viuen efectivament soles; a nivell de política municipal, pot ésser un procediment més funcional de cara a un hipotètic programa d'intervenció en aquest camp.

2.3.2 Les parelles grans

Es tracta fonamentalment de persones que es situen en una edat mitja que voreja els 69 anys; la més jove del grup en té 62

i la més gran 72. Només hi ha una parella nascuda a Catalunya i la dispersió de procedències és gran, puix que s'hi veuen representades Extremadura, Múrcia, Andalusia, Galícia i àdhuc els protectorats espanyols.

Normalment quan van venir, la parella ja estava constituïda i és per això que quasi totes ja fa anys que resideixen a Mollet; només hi ha una família que fa només 10 anys que resideix a Mollet. I la raó de la seva vinguda és, sobretot, per causa de la feina i, quan no, l'ajuntar-se amb els fills grans que ja eren aquí.

Aquesta és una constant d'aquestes parelles: el nombre de fills que resideixen ja casats a diversos indrets de l'estat espanyol; però sempre n'hi ha algun o alguna a Mollet mateix o a la comarca, puix que només hi ha un matrimoni que convisqui encara amb un fill solter.

A part de la notable importància del fet migratori i tractant-se de persones grans, aquestes parelles tenen un passat llarg i ple d'esdeveniments. Hi ha qui ha contret matrimoni dues vegades amb un record d'alcoholisme i violència del primer marit; hi ha qui té fills allunyats amb mancances econòmiques greus i als quals s'ajuda des d'aquí o amb problemàtiques específiques com el resident a Eivissa que només freqüenta els seus pares quan necessita diners; hi ha parelles que han fet itineraris migratoris en diverses ciutats tot fent inversions en comerços que després no han anat prou bé.

Hom té la impressió que llur situació econòmica és més aviat folgada o, almenys, ben lluny d'una fragilitat alarmant. Les pensions de jubilació oscil·len entorn d'una mitja de 45.000 pessetes i no és excepcional l'acumulació de més d'una pensió tot i que repeteix massa el fet de treballs femenins realitzats sense cap mena de cotització: fàbriques, agricultura, modista, etc. A més, hi ha alguna família que té el petit patrimoni de disposar de l'habitable o el pis en propietat.

Un símptoma clar d'aquesta acceptable economia és el fet que són força els que acudeixen habitualment a un metge particular, generalment el de capçalera de tota la vida.

Si alguna problemàtica específica hem descobert en aquest grup de parelles grans és el que fa referència a la seva salut, sobretot per part de les dones fins arribar al punt de fer-les no aptes per a la realització de les tasques quotidianes de la seva llar i també dels marits alguns dels quals han atès la jubilació anticipada. S'han citat les anèmies, els problemes de columna vertebral i de circulació, afeccions cardiològiques, diabetis, inici de disminucions arterioscleròtiques, depressions nervioses i sinusitis cròniques. Es fan gestions en alguns casos per a tenir informació sobre les pensions no contributives per a poder incrementar les seves defenses o per a trobar ajuts per malaltia.

De totes maneres, sigui per la proximitat dels fills (hi ha qui paga un salari a la pròpia filla) o per la col.laboració estreta de la parella, no necessiten peremptòriament l'ajut i el suport de ningú. I podem citar el fet paradigmàtic de la dona de 67 anys que té a Mollet mateix un germà invàlid que ella ajuda en les tasques més quotidianes; és només en aquest cas que hi hauria un plantejament de recerca de suport per a un ajut a domicili (servei que, per altra banda, tothom veu favorablement) donada l'avançada edat de la germana que fa cada dia aquesta tasca més penosa. A part l'esmentada situació, es sol donar la resposta evasiva dient "hi ha gent pobre que ho necessita més".

Tant els casals d'avis com la reclusió residencial són contemplats amb certes prevencions; els primers perquè només hi ha que vells i el segon perquè separa d'això que és tan important que és la llar. Només hi ha una parella que acceptaria la residència amb la finalitat exclusiva de no treure la llibertat de la filla en el cas que aquesta hagués de dependre d'ells.

2.3.3 Les persones que viuen soles

El fet que visquin soles és un dir, potser una dada purament estadística del cens; de fet, pràcticament no n'hi ha de persones que viuen soles en un sentit estricte perquè la majoria conviuen amb algun familiar o els tenen molt a prop, adés al mateix edifici, adés al mateix barri, adés dintre de Mollet o en algun municipi de la mateixa comarca. Aquesta és una evident tendència generalitzable.

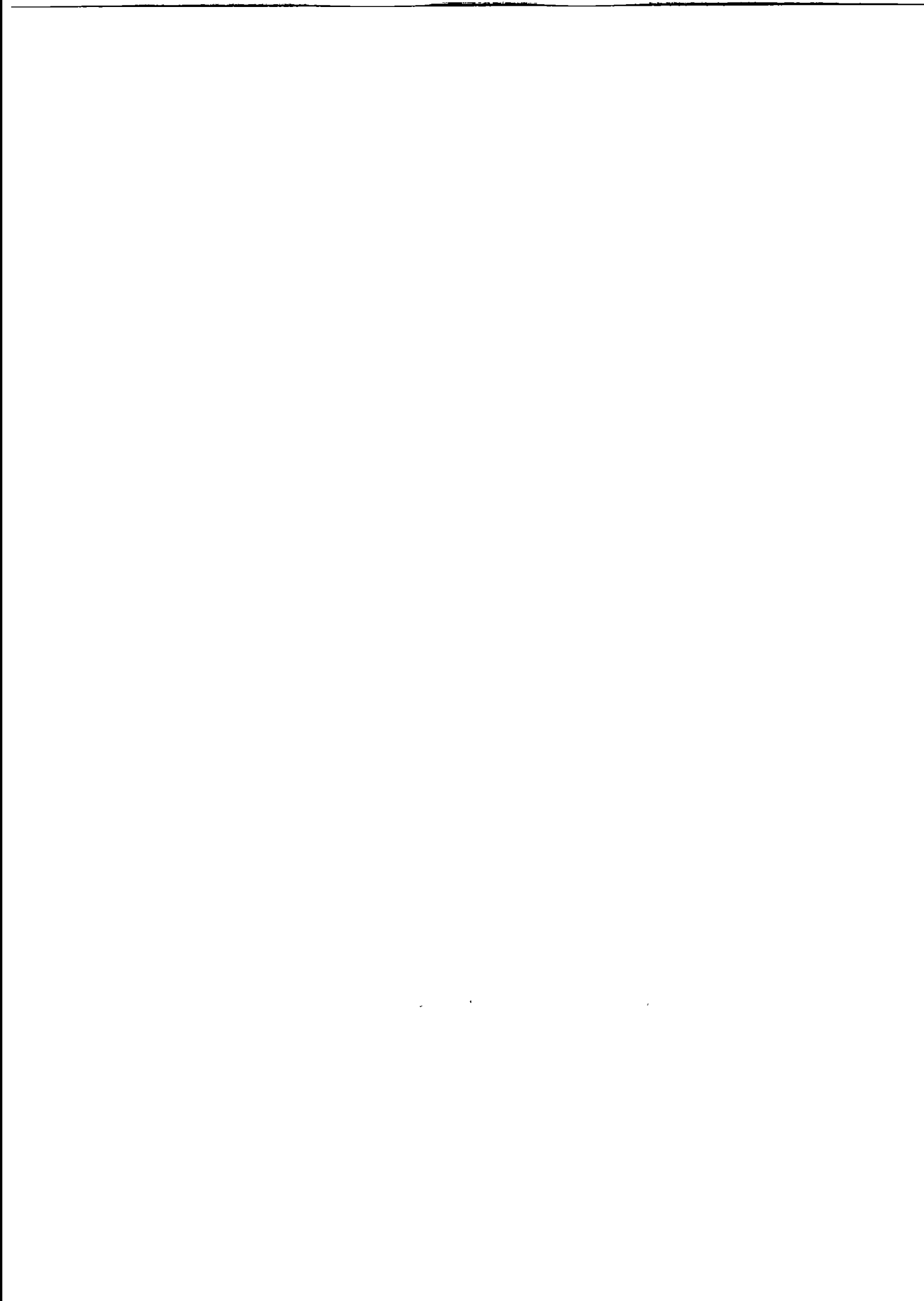
Aquesta general interrelació entre els familiars ve forçada moltes vegades per aquests mateixos, o comprant un pis a la mateixa escala o al mateix immoble per tal de tenir a prop aquestes persones pròximes que han quedat soles, o arbitràriament sistemes de convivència provocats deliberadament com la néta dormint a casa de l'àvia perquè no estigui sola o com els fills o néts sovintejant el domicili de la persona gran amb l'excusa de la neteja o de simplement facilitar una companyia; o amb el detall de cobrir econòmicament una professora de ceràmica al domicili.

La persona que és gran i que viu sola a Mollet i que encara es pot valer per si mateixa, és rarament al seu domicili perquè es passa les hores i àdhuc temporades senceres a casa dels seus. Aquesta ha estat una de tantes dificultats que s'han trobat per a poder contactar amb elles. Mentre es puguin valer per ells mateixos, es fan comandes i es fan serveis de tota mena.

Aquesta situació general ens ha sorprès favorablement comparant-la amb altres contrades (Mataró, per exemple) on la problemàtica més generalitzada és la d'abandó de les persones grans a la seva sort.

La mitja d'edat d'aquestes persones es situa entorn dels 85 anys, el que ens diu que es tracta de gent força gran; el que més té 98 anys i el que menys 62.

La relació de persones nascudes fora de Catalunya per respecte a les autòctones és el triple. Andalusia, Castella-Lleó, Aragó, Múrcia i Navarra son les regions de l'estat més repetides

artrosi afectant sobretot les extremitats, afeccions circulatòries i cardíaques i, sobretot, senilitats definides pels altres com veritables bogeries.

Ens trobem, segurament que ara amb més força, el problema de determinades incapacitats de les dones per a dur a terme les feines quotidianes de la llar; però l'ajut de la família és constant àdhuc pagant entre els fills una persona que, no solament realitzi les feines més dures, sinó que s'ocupi de la companyia i les atencions degudes a les persones més grans.

Hem endevinat una mena de satisfacció generalitzada en les condicions reals de la vida present d'aquestes persones; de fet, es donen per bones les privacions i les vicissituds si tot plegat ha permès d'arribar aquí. Malgrat que hi ha qui sent enyorança del poble en tant que allà es podia passejar sense cap mena de perill, en la mesura en què tenen una certa autonomia, freqüenten els casals, fan excursions i mantenen una vida relacional relativament intensa. Adhuc hi ha persones d'aquestes que preparen habitualment el dinar dels seus néts mentre els pares són a la feina i, en la mesura del possible pretenen mantenir-se independents per tal de no ésser una càrrega o una molèstia a les famílies dels seus fills.

El cas més paradigmàtic i exemplar és el del jubilat de la RENFE de 80 anys que té una passió pels trens i que no té temps de relacionar-se ni d'anar a un casal perquè està escrivint una biografia pròpia dels seus viatges quan encara treballava a la companyia. Per a ell escriure és un hobby que el fa sentir més bé que mai de salut.

Un quadre tan idíl·lic ve un moment que es trenca per determinades situacions que hem trobat i que no podem deixar en l'oblit.

Hi ha la vídua de guerra que viu amb un fill barber que en aquests moments és paralític i amb la nora que té un càncer de sang. La mare que té ara 98 anys s'ha de fer càrrec de la situació econòmica i assistencial de la família i reconeix la necessitat

d'ajuda externa per atendre el seu fill. En aquests moments no sap com sortir-se'n.

Hi ha aquells avis amb una demència senil aguda; un con viu amb una germana que l'atén sol·lícitament, i l'altre viu sol i sense control de tal manera que els veïns se l'han trobat despullat a l'escala i el veuen recollint cartrons entre les deixalles del carrer.

I hi ha encara els casos aguts d'una convivència difícil i conflictiva: la mare i la filla escridassant-se agressivament una amb l'altra; l'àvia que ha d'ocupar-se del sosteniment de la casa perquè el fill no té un treball fix i la nora està a l'atur; o la persona que està sacrificant els seus estalvis darrera els abusos d'un fill toxicòman. Els quadres, encara que excepcionals, no deixen de tenir un cert dramatisme.

Induccions finals

Malgrat que la realitat no aconselli, de cap manera, la solució residencial per a les persones de la tercera edat i tenint comte que es tracta d'un municipi i d'una comarca demogràficament jove, constatem que una sola residència de 21 places per a les persones grans ens sembla clarament insuficient.

En canvi, el nombre de casals i de centres d'esplai i d'esbarjo, considerant que l'ajuntament ha procurat suplir els desequilibris territorials creant expressament entitats allà on era evident la seva carència, se'ns apareix cobrint suficientment les necessitats. Més enllà de les diferents característiques de cada un d'ells, es fa un considerable esforç de dinamització dels mateixos adés a través d'una associació de persones de la tercera edat adés per medi dels assistents socials municipals.

L'Hospital Comarcal de Mollet porta a terme una important labor d'assistència sanitària vers les persones de la tercera edat; i té un relleu notable en tot el que afecta a la salut de les persones grans. A més, hom constata que per part de la mateixa població interessada hi ha un alt concepte d'aquesta institució.

Pel que es refereix a la vida quotidiana dels avis, sense oblidar les reserves metodològiques que s'han fet més amunt, hem de subratllar a Mollet del Vallès aquella tendència general de les famílies a romandre pròximes als seus avis i àvies. Aquesta conducta generalitzada disminueix en gran part la possible necessitat de suport i ajuda quotidiana a les persones grans, puix que aquesta assistència es troba garantida regularment ja des de les mateixes instàncies familiars. De cap manera es pot caure en alarmismes o derrotismes sense fonament.

I el mateix s'ha de dir pel que fa als recursos econòmics. A part d'excepcions puntuals que no es poden oblidar, no hi ha una situació generalitzada d'inseguretat o d'inestabilitat i, donat el fet que no es tracta d'una immigració recent o que, almenys, ja disposava d'un coixí familiar previ d'acolliment, no hi ha clares situacions de desemparament a aquest respecte.

El que sí presenta connotacions més de carència és el tema de la malaltia nascuda moltes vegades a l'ombra de la degradació biològica progressiva de la persona. Però, donats els hàbits observats en el suport endògen intrafamiliar, no ens sembla endevinar peculiars urgències llevat de les eternes excepcions que sempre cal tenir present.

El refús sistemàtic i generalitzat al internament residencial s'explica, almenys, per dos motius: el sentiment no imaginari de protecció socio-familiar en el que les persones de la tercera edat es troben i l'anhel constant i universal a no deixar així com així la pròpia llar. A Mollet seria interessant pensar amb altres sistemes d'intervenció més imaginatius i que excloguin la reclusió.

III. La mestressa de casa i la seva identitat social

3.1 La situació social de la mestressa de casa

Les variables fonamentals de la vida quotidiana de les persones que viuen en societat són l'espai i el temps. La multiplicitat, diversificació i alternància dels espais i els temps; és a dir, la suma dels diversos espais i dels diversos temps que configuren l'existència humana, arriben a donar un perfil de la vida de les persones.

Hi ha espais d'oci, de treball, de descans, de relació i d'intimitat, entre d'altres, que teixeixen la xarxa complicada i diversa de la vida de la persona. I el mateix passa amb el temps. Escollim espais i fabriquem temps constantment i la creativitat de les persones es mesura precisament per la capacitat autònoma de seleccionar, rebutjant o incorporant nous espais i nous temps en la vida.

I això malgrat que hi hagi espais i temps que són imposats, sovint obligats i objecte d'una determinada pressió social en un moment i una circumstància determinada. La disciplina social i l'exigència de la vida col·lectiva es fa al preu de negar la possibilitat de selecció i d'autodeterminació personals. El temps de treball, per exemple, es concreta en una imposició d'espais i de temps que acceptem de cor per la compensació de subsistència que ens promet i pel imperi del consumisme que ens arrossega. La nostra vida quotidiana acaba essent un joc dialèctic que es tradueix en una constant transacció, puix que tot té el seu preu: si volem ésser d'aquest món és forçós acceptar-ne unes determinades exigències.

Això que és de sentit comú, fruit de l'observació de la vida quotidiana i generalitzable a totes les situacions humanes "integrades", no es corresponen amb l'existència social de les mestresses de casa. No parlem ara de les excepcions desviacionistes o marginals que no s'hi avenen tampoc amb aquests paràmetres i que no és el cas de la mestressa de casa.

Efectivament, la frontera entre els temps i els espais d'oci, de treball i de descans es fa difícil de definir en el cas de les mestresses de casa. El descans i àdhuc el dormir es converteix amb relativa freqüència en temps de vigilància, les festes laborals no disminueixen el nombre d'hores treballades, les vacances poden comportar un aclaparament per causa del tancament d'escoles i la jubilació no queda garantida perquè la feina de la casa no engendra drets laborals adquirits. Ens trobem, per tant, davant d'una situació extraordinàriament paradoxal i singular.

3.1.1 El treball domèstic com a rol específic de la dona

I ja des dels orígens del capitalisme el treball de la casa fou reivindicat com una alliberació de la dona per respecte a la servitud del taller i de la fàbrica; s'ha de considerar com una progressiva conquesta obrera per tal de dignificar la personalitat femenina en la dimensió biològica i pròpia de dur a terme amb eficàcia un servei degut a la pròpia família, tant dels més grans com dels més petits.

Les dones, que excedeixen numèricament la meitat de la humanitat, no elegeixen el treball domèstic que, precisament a través d'un discurs biològic i psicològic, queda evidentment atribuït al sexe femení a través d'una lògica social que pretén donar-li identitat femenina. I la realitat s'accepta i no necessita legitimació; senzillament és una evidència admesa de manera no discutida per tothom sigui del sexe que sigui. El treball de la llar i tot el que comporta és assignat com la feina pròpia i específica de la dona. No cal improvisar aprenentatges per a ningú que no pertanyi al sexe femení. L'evidència és l'evidència.

Sembla com si es donés un oblit sistemàtic de la memòria històrica que ens demostra la progressiva separació de la vida pública i de la vida privada; l'esfera pública esdevenint el regne de l'home i la vida privada el domini de la dona. Per a no fer un discurs històric massa llarg, serà necessari recordar el fet més recent de la vinguda de la revolució industrial i del capitalisme

produint la separació radical entre treball i vida familiar; el primer confiat exclusivament a l'home i la segona a la dona, ell és qui té la responsabilitat de garantir la subsistència i el benestar de la família i ella és la reina de tot el que s'engloba en els confins de la privacitat.

Des d'aquest punt de vista i donats aquests postulats com consubstancials a la nostra vida col·lectiva, el treball domèstic serà més o menys aclaparador en funció de tres variables que se'ns apareixen essencials: l'embalum de la família i concretament la presència de persones grans o de parents col·laterals dintre la unitat familiar, el nombre de fills i les activitats laborals dutes a terme per la mestressa de casa en tant que contribucions més o menys necessàries i indispensables a l'economia de la llar.

I la feina atribuïda específicament a la dona té dues característiques tanmateix ben singulars i que es troben estretament correlacionades: no és un treball mercantil tot i comportar un gran esforç i té una molt petita i quasi insignificant rellevància social.

Si la labor realitzada habitualment per la mestressa de casa s'hagués de comptabilitzar als preus del mercat, se li atribuís un valor mercantil, el seu pressupost s'elevaria a xifres insospitades: des de la neteja a la cura de la roba, des de les atencions al petits i als malalts a les gestions exteriors de reparacions i de compres i l'aguait dels més petits detalls per altra banda necessaris al benestar quotidià de tots els integrants de la llar... Pagar tants i tants serveis només està a la mà d'economies familiars extraordinàriament solvents que s'ho poden permetre. Aquest és un treball que no té una mesura econòmica intercanviable en el mercat.¹

---

¹ Els gestos laborals de la mestressa de casa són, almenys, set: 1. Adquisició de béns. 2. Neteja i cura de la roba (són les feines que més es solen delegar en un assalariat). 3. Costura i reparació. 4. Preparació de menjars. 5. Cura dels petits i dels malalts. 6. Relacions i gestions (associació de veïns, de pares, escola, bancs, visites a malalts, seguretat social, oficines diverses, etc). i 7. Arranjaments i reparacions a la llar o amb

Per altra banda, precisament aquest no mercantilisme, el fa una feina que no té visibilitat social. En part fruit d'aquella lògica que parlàvem més amunt basada exclusivament en l'evidència de què aquesta és la feina pròpia i específica de la dona, i en part pel seu nul valor de canvi en una economia política socialment investida d'un no reconeixement social.

Es una tasca que pot passar i passa efectivament desapercebuda fins i tot per aquells que es troben més pròxims als seus beneficis. I a l'hora de la veritat, la professió de mestressa de casa no és ni tan sols un reconeixement de treball per ningú, definint el treball com "l'activitat conscient de l'home o de la dona orientada a obtenir els béns o mitjans per a satisfer les seves necessitats transformant la natura que l'envolta". Una dona fent les feines de la casa és una persona que "no treballa".

Efectivament, comença a néixer una consciència generalitzada de què el treball domèstic hauria de fonamentar uns drets a l'hora de la jubilació; això vol dir que hauria d'ésser acollit per la seguretat social i, per tant, possibilitar les atencions mèdiques a l'hora de circumstàncies pròpies i episòdiques de la vida. El sentiment de desempar social de la mestressa de casa comença a ésser generalitzat, sobretot entre les persones joves, condicionada a una dependència i subordinació als drets adquirits pel marit.

Per altra banda, la tasca de la casa i malgrat la seva aparent lliberalització, comporta una gran rigidesa d'horaris: cal tenir les coses a punt a una hora determinada, cal sotmetre's absolutament a les exigències d'horaris dels més petits, cal pensar i ésser amatent fins al més petit detall als requeriments de tots els membres de la llar que exigeixen uns serveis per tal de poder dur a terme amb eficàcia la seva labor pública i reconeguda... Ni es fitxa ni és controlat; però també és un treball que no té ni una hora de començament ni una hora d'acabament.

---

coses vinculades a la llar.

I el bloc de servituds i d'obligacions que la feina de la mestressa de casa comporta, s'aguditzza extraordinàriament quan la dona té entre 35 i 44 anys coincidint amb la presència dels més petits que demanen i exigeixen unes atencions constants, indispensables i sol·lícites. La dona que fa la feines de la llar, aleshores, difícilment troba uns moments per a ella.

3.1.2 La vivència del treball domèstic

Sembla que la vivència de la mateixa mestressa de casa del seu treball a la llar és sentida des de perspectives profundament contradictòries. D'una banda, la desvalorització social que se'n fa dramatitza fora mida i no estimula en absolut l'acceptació passiva i pacient del propi rol, fins el punt que, sobretot les persones més joves, acaben refusant-lo com a treball exclusiu i no compartit amb una tasca pública i al carrer.

El treball de la llar és aleshores viscut com un empresonament (Lewis Coser l'assimila al que ell n'anomena "institución voraz"), com una situació existencial a la qual hom s'hi sent obligat per les circumstàncies concretes de la pròpia família i de la societat en la que es viu.

Es des d'aquesta perspectiva que s'exigeix que la feina de la llar sigui compartida pels diversos membres com una tasca veritablement col·lectiva en tant que interessa igualment a tots; s'accepta la responsabilitat organitzativa de la casa (de fet, hi ha prou consciència que la publicitat intenta incidir especialment en les mestresses de casa, del fet que elles són les que administren, organitzen i decideixen en les coses que fan referència a la llar) al costat d'una demanda de col·laboració de tothom. L'amor, l'afecte, l'estima, l'afecció, malgrat la força motivadora que comporten, no justifiquen per si sols que sigui fet aquest treball gratuïtament en solitari sense la consideració i la col·laboració dels altres.

I un fet és cert: l'estancament, la monotonia, la rutina i la infinita repetició i embalum (unes nou hores de feina

continuada, segons les conclusions d'estudis ja realitzats) d'uns actes de servei en un context d'aïllament i d'empresonament a la llar, poden generar vertaders traumes en la salut mental de la persona; la incidència de malalties psicosomàtiques és massa freqüent entre les mestresses de la llar i recorren obstinadament i repetitivament a la consulta mèdica a la recerca de sortides a unes personals carències de salut que, en darrer terme, es generen a partir de les contradiccions i de l'aparent petitesa de la pròpia vida quotidiana.

D'altra banda, es dóna també la profunda satisfacció sentida en les feines de la llar a partir d'un discurs ètico-afectiu que contempla el que s'està realitzant en servei d'aquells que hom estima de veritat. Aquesta lectura argumenta racionalment la seva opció darrera la visió de què, si no es tractés de qui es tracta, el marit i els fills, de cap manera es realitzaria aquesta labor sense demanar i exigir a canvi una retribució adequada i justa. L'amor legitima qualsevol sacrifici i àdhuc la reducció de les pròpies capacitats personals i professionals.

Es aleshores que es descobreix una utilitat pràctica i àdhuc econòmica en la pròpia feina. Hi ha el sentiment que aquesta és una feina extraordinàriament productiva, no solament perquè economitza unes despeses que es farien absolutament indispensables, sinó perquè són el fonament i la base de la capacitat i viabilitat de l'estalvi familiar. Aquesta és una feina útil que, per altra banda, permet ésser duta a terme en un context d'autonomia i d'autoorganització; malgrat les servituds d'horaris, les possibilitats de la pròpia organització del treball són evidents.

3.1.3 La mestressa de cada a la recerca d'un treball

Més enllà de les vivències contradictòries entorn del treball domèstic, la mestressa de casa jove desitja trobar una feina fora de la llar per tal de trencar les evidents contradiccions lligades a la seva tasca. Sembla que quan el nivell d'estudis és elevat, aquesta recerca de treball es fa més punyent.

Les raons econòmiques per a la recerca d'un treball extradomèstic imperen fortament en els contextos de baixa qualificació professional i d'insuficients ingressos familiars; però la realització personal i el trencament de la roda esclavitzadora i contradictòria del treball domèstic pesen en gran manera en l'elaboració d'aquest desig.

La realitat és que són relativament poques les mestresses de casa que busquen ocupació al costat de la gran quantitat de persones que diuen que hipotèticament l'acceptarien si l'oferissin. Hi ha darrera d'aquesta aparent contradicció la tirania de les exigències de la pròpia feina i la por de llençar-se a l'aventura d'acumular el treball domèstic i l'extradomèstic. I, també, l'autosentiment de no preparació davant d'un món laboral del que hom s'ha absentat durant alguns anys i davant la cursa infernal dels progressos tecnològics cada vegada més exigents i competitius.

Avui no sobrepassa la quinta part les que es troben a cavall entre una i altra feina i l'experiència del cansament i la tensió que això genera és més aviat aclaparadora i excessivament absorbent. La feina fora de la llar és vista de maneres molt diverses segons la pròpia experiència: pot ésser un medi de participació social, una càrrega insuportable, una renúncia a una tasca a la que hom es veu com indispensable, una alliberació per la independència econòmica que comporta i una cosa acceptable no com un fi sinó com un medi i, per tant, a realitzar en determinades condicions.

I el fet és que el matrimoni significa per a moltes dones una ruptura d'una pauta establerta de vida i de treball i una escissió radical respecta a la seva vida personal i professional de soltera. El matrimoni no és de cap manera una prolongació de les seves experiència vitals, sinó que comporta un confinament a la llar i una reclusió resignada a la relació conjugal. El tall vital que això comporta pot produir, en el context del desig de reemprendre una activitat laboral exterior més endavant quan els fills ja són grans i els serveis de la llar són molt menys

exigents, una deshabitució, un desentrenament i una incapacitació sistemàtica per a dur a terme una feina pública i reconeguda. Es pot donar el cas que s'hagi perdut el tren de la història.

3.1.4 Les diverses respostes

La situació esmentada de la mestressa de casa acaba engendrant unes respostes que es polaritzen entre dos extrems: d'una banda el de les persones grans que assumeixen el rol de la perfecta mestressa de casa i que somatitzen la frustració essent carn de consultori mèdic i movent-se entre la resignació i el ressentiment. D'altra banda, la persona jove que cerca la seva autonomia personal i que reclama bàsicament l'àmbit de les seves relacions; actitud més reivindicativa i més crítica en l'anàlisi de la seva pròpia situació.

Matisant més, hi ha les persones joves que cerquen una autonomia personal a través del treball i de la cultura i que fan una crítica frontal a les limitacions estructurals de la pròpia mare i a les humiliacions en les que aquesta s'ha trobat.

Hi ha, també, la visió de què la realització plena de la dona és ésser mare i que la relació amb el marit ha d'ésser de companyerisme i no de submissió; la visió de la tasca realitzada per la pròpia mare és compresa en tant que va fer el seu paper cegament lligant-la al sentiment de fracàs i de la incultura de les generacions femenines precedents.

I hi ha, encara, la postura de moltes adolescents el món de les quals és el de les discoteques que es freqüenten per tal de lligar, de situar-se amb una no encoberta submissió real i simbòlica als seus homes, considerant que la mare no se'n entera de la vida per la seva no integració a la vida moderna.

Heus aquí el que hi ha de teorització sobre el tema i som conscients de la singularitat de l'anàlisi que pretenem dur a terme. Tema controvertit, lectures diverses que ens fan que ens aproximem a una realitat en la que no ha estat dita encara la darrera paraula.

3.2 Un esforç d'acolliment a Mollet del Vallès

3.2.1 Els grups promoguts pels serveis socials

Les instàncies de serveis socials de l'ajuntament de Mollet del Vallès han articulat uns moments forts d'atenció a la situació social de les mestresses de casa que, per la seva diversitat, són reveladors d'una sensibilitat institucional i pràctica entorn del problema.

Tres són les iniciatives promogudes: la cooperativa SERLIMO i els grups de dones dels barris de Plana Lledó i Lourdes.

Davant de la demanda constant provinent de persones soles o amb una problemàtica familiar greu, l'assistent social municipal va suggerir la possibilitat d'organitzar-se en cooperativa per tal de coordinar la demanda de feines i poder fer una oferta planificada donant sortida a concretes situacions puntuals de dones molt necessitades. Les cooperativistes són sis les situacions familiars de les quals són: dues casades, una vídua i tres separades.

Es així que SERLIMO va veure la llum fa un any i mig. Les cooperativistes es reuneixen tots els dimecres per a fer balanç de les seves activitats i els dilluns disposen de la permanència d'una persona per coordinar les transaccions i les transferències efectuant els pagaments.

El rodatge actual permet veure que de feina n'hi ha i, quan les cooperativistes no poden donar l'abast, l'oferta es fa extensiva a d'altres dones que ho necessiten. Els tipus de feina que es realitzen són a grans trets dues: la neteja de col·legis, de cases particulars, de l'ajuntament mateix, del mercat, dels locals de la Marineta, etc. i la cura de malalts fent de treballadores familiars per tal desbloquejar determinades situacions que es poden presentar.

Per altra banda, als barris de Plana Lledó i de Lourdes s'hi han promogut grups actius de dones que es troben un dia a la setmana per a dur a terme activitats diverses per tal de facilitar el contacte i la interrelació entre elles. Tenen intercanvis (a

vegades amb l'ajuda d'un expert), fan activitats manuals i sortides culturals visitant llocs d'interès o per a assistir a un determinat espectacle.

La característica comú entre elles és que es tracta de mestresses de casa que, trencant l'aïllament de la seva funció a la llar, cerquen una relació a fora i un camí de procurar-se una obertura cultural i comunicativa que difícilment poden aconseguir a través de la seva vida quotidiana. El paper que juguen aquests "grups de dones" és trascendental i, segons el seu testimoni, esdevé una vertadera necessitat amb la finalitat d'aconseguir els objectius que es pretenen; ni cal dir com el paper d'animació de l'assistent social, independentment de l'entusiasme i motivació de les participants, és fonamental.

3.2.2 En Centre de Planificació familiar de l'ambulatori

Es un centre d'atenció sanitària al qual hi acudeixen moltes persones en demanda d'assessorament i d'orientació genètica; una bona tribuna per a captar les relacions íntimes entre les parelles, siguin o no esposos, de la població.

Efectivament, el gruix de les persones que acudeixen a la consulta es situa aproximadament en parelles en les que la dona es troba al interval entre els 20 i els 40 anys que és l'"edat de risc" pel que fa la natalitat.

Al centre es practica el control normal de salut que essencialment es concreta en la citologia i el papanicolau; però, fonamentalment, les dones hi acudeixen a consultar la manera com han de prendre's l'anticonceptiu. I la demanda més sovintejada és la de com adoptar un mètode que sigui dràstic i definitiu; proven les pastilles i suggereixen fàcilment la lligadura de trompes.

El centre, aprofitant la circumstància de la gran quantitat de persones que el freqüenten i adonant-se dels dèficits educatius entorn del tema, aprofita fer mensualment una xerrades informatives paral·leles amb la participació d'unes vint persones. Els temes són la sexologia i l'anticoncepció amb la valoració

relativa de l'eficàcia dels diversos mètodes. I la captació de les persones per a aquestes sessions d'educació sanitària es fa a partir precisament de les visites rutinàries; evidentment, durant les visites no hi ha temps de fer informacions sobre el tema.

La primera gran contradicció que el centre constata en la seva pràctica és que generalment tot el que afecta a la sexualitat és un problema penjat sistemàticament a l'esquena exclusiva de la dona; de fet, tant a la consulta com a les xerrades informatives solen acudir-hi soles o amb amigues i veïnes, molt rarament amb el marit i, encara més excepcionalment, amb la mare.

Malgrat els problemes psíquics i d'insatisfacció que comporta, hom constata que la pràctica entre les parelles que volen evitar la concepció és el "coitus interruptus" o la marxa enrera. La gran dificultat del centre és fer entendre la negativitat d'aquesta pràctica, hi ha fortes resistències a entendre-ho i no veuen els veritables problemes que genera i, quan sembla que ha estat assumit, fàcilment hi retornen; els nivells d'educació sexual són tanmateix baixíssims. I és molt freqüent observar acusacions mútues quan darrera aquella pràctica habitual de la marxa enrera es produeix un embaràs. Es fa molt difícil la comprensió de què la sexualitat pot ésser total sense cap necessitat d'arribar a la unió.

El centre creu rodonament en la importància de la informació que proporciona; però es té un sentiment d'impotència en tant que es porta a terme un treball entre les dones amb el condicionant que els homes se'n desinteressen i se'n desenten. I el més greu és que elles accepten passivament aquesta situació real.

El panorama no és gens afalagador, puix que l'experiència del centre ha portat a cinc conclusions demostrades quotidianament en la seva pràctica:

1. Moltes dones estan decebudes en les seves relacions sexuals, puix que els costa trobar-hi felicitat i que són expressió d'un amor.

2. L'anticoncepció racionalitzada no millora de cap manera unes relacions massa viciades; per exemple, fent un rebuig frontal i sistemàtic de la pastilla.

3. Que, malgrat tot, sense pastilles les relacions empitjoren i, com que no es sap què fer, és quan es practica de manera decidida la marxa enrera.

4. Els homes són repatanis a usar preservatius relacionant-los subliminalment i simbòlicament amb la prostitució.

5. D'aquestes coses la parella no en parla (en el cas corrent de vaginitis, per exemple) i això provoca que uns i altres es sentin malament davant de la situació.

Els clients habituals del centre de planificació familiar són persones immigrades, concretament la gent de la cartilla del "seguro" amb la característica específica d'un baix nivell cultural i d'una manca d'hàbit a elaborar els propis problemes. El catalans solen anar a l'hospital de Mollet del Vallès que, al cap i a la fi, disposen dels mateixos metges.

La problemàtica s'aguditzava extraordinàriament quan es fa una explícita demanda d'interrupció clínica d'embaràs; l'experiència demostra que el problema de la solitud existencial davant la situació és extrema. Amb l'agreujant de la difícilment suportable càrrega psíquica posterior, perquè una cosa és la demanda i una altra la problemàtica posterior. El centre de planificació familiar s'està àdhuc plantejant de derivar aquestes persones cap a un CAP.

Pel que es refereix a les vasectomies, que per a poder-se fer pel "seguro" s'ha de tenir 35 anys i tenir dos fills el més petit dels quals ha d'ésser d'un any, hi ha més d'un any de llistes d'espera; de fet, només les efectua un uròleg de l'hospital. Els lligaments de trompes, per la seva banda, es practiquen a partir dels 30 anys de la dona i és obligat que hi hagi el consentiment del marit.

Finalment, cal dir que els embarassos de menors sovintegen; però van a ratxes: es donen sobretot en berbenes i els finals de curs.

3.2.3 Empresa Municipal per a la Formació Ocupacional i l'Ocupació (Emfo, S.L.)

L'Ajuntament de Mollet del Vallès, a través de l'Àrea del Territori va gestionar, durant el 1989, 8 cursos de Formació Ocupacional corresponents al Pla de Formació i Inserció Professional finançat per l'INEM (Planfip-INEM) i 5 cursos de Formació Ocupacional finançats pel Fons Social Europeu.

Les famílies professionals que aglutinaven aquestes accions formatives foren les següents: mecànica industrial, mecànica d'automoció, disseny assistit per ordinador, control numèric, indústria química i informàtica aplicada a la gestió administrativa. L'any 1989 es va arribar a 213 alumnes (de 397 sol·licituds) demostrant seguir una línia ascendent: el 1987, 30 alumnes i el 1988, 195.

Les dones eren clarament el grup majoritari (60'7 %) i el pes considerable de les persones joves (76'8 % menors de 25 anys) superava en molt els altres grups d'edat (17'1 % entre 25 i 35 anys i 6'1 % de més de 35). Aquesta formació ocupacional es va veure compensada en el fet que el 61 % dels alumnes que hi van participar van trobar feina un cop finalitzats llurs cursos de capacitació professional, amb posterioritat a un seguiment realitzat després de dos mesos d'haver acabat els cursos. L'èxit d'aquest índex d'inserció es troba en la dinàmica establerta d'oferir una formació en concordança amb les exigències del mercat laboral. 22'3 % s'incorporaven a ocupacions relacionades amb l'administració i la informàtica, el 23'4 % es vinculaven a la mecànica industrial i el 64'7 % ho feien a la mecànica industrial i fluïds.

El desembre del 1989 el Ple Municipal de l'Ajuntament de Mollet, aprovava els estatuts i la constitució d'EMFO erigint-se

en empresa pública sense afany de lucre orientant les seves accions a la gestió i desenvolupament dels projectes de formació i ocupació. El 12 de gener del 1990 s'inaugurava aquesta nova empresa i tenia que ésser l'encarregada d'assumir les activitats que desenvolupava l'Àrea del Territori i que estaven vinculades als Plans de Formació Ocupacional, Plans d'Ocupació, Escola-Taller i Casa d'Oficis.

La filosofia que hi havia al darrere era la d'anar més enllà de l'oferta d'uns serveis bàsics per a la població per part de l'ajuntament; suposa un intent de convertir l'ajuntament en una institució viva i dinàmica que intervé en els processos de la població. Es tracta, en darrer terme, d'analitzar i intervenir en el món del treball, presentant la imatge d'una nova administració, una mostra d'un nou concepte del paper que han de jugar les institucions públiques.

Es per això que els departaments d'EMFO són tres. El primer és el d'ocupació elaborant i gestionant projectes de col·laboració entre l'INEM i les corporacions locals en les modalitats d'obres públiques, formació-ocupació, salari risc o auto-ocupació i els projectes de la Casa d'Oficis. Inclou, també, un servei d'assessorament per a projectes d'auto-ocupació.

El segon, el de Formació Ocupacional, porta el control de les tendències i canvis tecnològics que es produeixen en el mercat de treball amb la finalitat d'adequar una oferta de formació ocupacional a la demanda del món laboral. L'orientació professional i la inserció laboral atén ara les característiques individuals i professionals dels demandants acompanyant-los en la seva recerca de treball.

El darrer és l'Escola-Taller de Can Lledó que acull joves demandants de primera ocupació en edats compreses entre els 16 i els 25 anys i amb una durada de tres anys, promou la restauració i conservació dels entorns artístics, monumentals i naturals, facilita la integració socio-professional d'aquests joves, forma especialistes en diferents oficis artesanals (construcció-

rehabilitació, jardineria i fusteria) i serveix d'element impulsor i dinamitzador d'activitats diverses. S'hi acullen uns 42 joves.

Paral·lelament, estudis fiables de l'INEM evocaven la disminució relativa de l'atur a Mollet del Vallès; però el 70 % dels inscrits com a demandants d'ocupació són dones; és a dir, set de cada deu persones inscrites a l'Inem són dones. Es va prendre consciència que la dona encara és considerada no apta per a moltes activitats que tradicionalment vénen fetes pels homes i que se la considera inferior en aptituds. Es tracta de donar-li recursos de formació en feines que fins ara no s'han fet mai i són les més sol·licitades en el mercat de treball; és la lluita oberta contra la discriminació d'aquest col·lectiu més castigat per l'atur en el context de Mollet.

Decididament el primer projecte d'EMFO seria el de la Formació i la Inserció Laboral de la Dona a Mollet. La persona a la qual s'encamina és a la dona demandant d'ocupació i compresa a l'interval entre els 20 i els 45 anys. Per altra banda, es sabia que la major part del col·lectiu de dones inscrites com a demandants d'ocupació tenen una manca de formació professional i d'experiència que les bloqueja per a l'accés a un lloc de treball de qualificació mitjana (només l'11 % tenen una formació igual o superior al BUP o a la FP de segon grau).

El projecte consta de quatre fases. La primera és l'actualització de les dades d'aquestes dones demandants d'ocupació. A través de les sol·licituds de les aspirants a participar en el programa, es preveu fer una actualització d'informacions que arriben a un total de 2.513 dones.

La segona és la formació per a l'orientació professional, intentant adequar els mòduls ocupacionals de les famílies professionals escollides a les professions i oficis que demanen les empreses de l'entorn, reorientant si cal aquelles preferències professionals. Es preveu que hi passin unes 1.300 persones.

La tercera fase és la de la formació ocupacional que serà conseqüència de la fase precedent. Els mòduls professionals

proposats són: indústria química, metall, automoció, comerç, administració, electrònica i electricitat, amb cursos de 600 hores.

La darrera fase és el pla individual d'inserció laboral que es donarà prèvia l'obtenció del certificat de capacitació professional.

El mes de març del 1990 el Projecte per a la Formació i Inserció Laboral de la Dona va sol·licitar la seva integració en una xarxa europea (Red IRIS, coordinada pel Centre d'Investigació de la Dona Europea -CREW - de Brusel·les) que recull els millors projectes que tenen l'objectiu la formació i integració de la dona al mercat de treball. De fet, el projecte és pioner tant a Catalunya com a Espanya.

3.3 La identitat social de la mestressa de casa a Mollet del Vallès

3.3.1 Una metodologia d'anàlisi

Volíem arribar a comprendre el món intern de la mestressa de casa com a construcció social. I per a arribar a aquest punt se'ns feia imprescindible retrobar el discurs viscut per les mateixes dones en la seva vida quotidiana. I des d'aleshores teníem plantejat el problema de trobar una resposta a un doble interrogant: què volem saber? i amb qui hem de parlar?

El nostre punt de partida teòric pel que respecta al procediment metodològic a seguir és que l'experiència viscuda de les dones treballant a la llar és la dada empírica darrera la qual es construeix la realitat social de les mestresses de casa. I el nostre projecte metodològic desestimava el procediment de l'enquesta tancada i probabilística per a deixar pas al procés metodològic anomenat de la intervenció sociològica; és a dir, la nostra aproximació a la dada empírica seria grupal a partir d'una mostra estructural de les dones a la llar de Mollet del Vallès. Aquesta mostra hauria de tenir unes condicions tals de representativitat que permetés fer generalitzacions vàlides a totes les persones que es troben en aquesta situació i que habiten dintre dels límits municipals de Mollet.

A la pregunta de què volem saber?, hi podem respondre a partir de la teorització anteriorment esmentada. Per sort, són moltes les investigacions realitzades en aquest camp a nivell de l'estat a partir dels treballs de l'Instituto de la Mujer de Madrid.²

Els punts centrals serien tres amb tots els subtemes corresponents: 1. El treball domèstic com a rol específic de la mestressa de casa: acceptació passiva d'aquest rol o elecció del

---

² D'entre la bibliografia consultada, hauríem de destacar els texts següents:

- Altable, Charo, La educación sentimental, Madrid, Instituto de la Mujer, Ministerior de Cultura, Serie Documentos, n.3, 1985
Buitrago, Cristina, Las españolas ante el feminismo, Idem, 1985
Caillavet, F, El trabajo de las mujeres, Idem, 1986
Cifrián, Concha, Menarquía y Menopausia, Idem, Serie Documentos, n.2, 1983
Duran, María Angeles y otros, De puertas adentro, Idem, 1987
Garreta, Nuria-Careaga, Pilar, El sexismo en el material escolar: los libros de textos, Idem, 1986
Haimovich, Perla, El maltrato y la agresión contra la mujer: ideología y representaciones, Idem, s/f
IDES, Las españolas ante la política y el feminismo, Idem, 1986
Metra Seis, Los españoles y el feminismo, Madrid, Subdirección General de la Condición femenina, 1978
Metra Seis, Opiniones y actitudes de los españoles hacia la participación política de la mujer, Madrid, Instituto de la Mujer, Ministerio de Cultura, 1986
Miranda, María Jesús, Situación y perspectivas de futuro de la juventud femenina, Idem, 1983
Miranda, María Jesús, Crónicas del desconcierto, Idem, 1987
Morejudo, Gloria, Determinantes del comportamiento político de la mujer española, Idem, 1985
Mora, Carmen, Salud mental del ama de casa, Idem, 1984
Muruaga, Soledad, Análisis y prevención de la depresión post-parto, Idem, Serie Estudios, n.2, 1985
Quitllet, Rosa, Educación y trabajo; el papel de la formación profesional, Idem, Serie Documentos, n.3, 1986
Schwartz, Norma, ¿De qué sufren las mujeres?, Idem, Serie Documentos, n.6, 1986
Subirats, Marina, Mujer y educación: de la enseñanza segregada a la coeducación, Idem, Serie Documentos, n.3, 1986
Synapse, Las españolas y el feminismo, Idem, 1985
Tubert, Silvia, Transtornos en la identidad femenina, Idem, Serie Documentos, n.6, 1986

mateix; divisió de les tasques i educació necessària per tal que sigui un treball compartit; repercussions en la salut; embalum i rigidesa del treball de la llar i treball domèstic i drets laborals. 2. El treball domèstic com a viscut: rellevància social del mateix; valoració del context familiar i social; compensacions i frustracions de la feina de la casa. 3. El treball exterior de la mestressa de casa: raons de la recerca d'un treball; es busca efectivament?; coexistència del treball domèstic i de l'extradomèstic.

Ens manca encara respondre, amb qui volem efectivament parlar? En funció de les dades del padró municipal sobre la distribució de les mestresses de casa al territori, vam descobrir uns perfils diferencials per zones de residència o barris en funció d'unes variables que ens semblaven capitals: el nivell d'instrucció, el viure soles o en família, l'embalum de la immigració segons fos majoritari d'abans o de després del 1950 i l'edat mitja de les dones habitant el barri: més joves o més grans de 35 anys.

Es partint de la combinació estratègica d'aquestes variables, que hem entrevistat a nou grups de dones mestresses de casa amb els criteris següents:

-tres grups de dones vorejant els 35 anys, als barris de Lourdes, Can Pantiquet-nord i Estació. El primer d'ells presenta un perfil amb baixos nivells d'instrucció, poques persones soles, molta immigració més aviat recent i moltes mestresses de casa joves. A Can Pantiquet-nord, uns nivells d'instrucció relativament elevats, poques persones soles, una immigració dintre la mitja de la població despuntant la molt antiga i la molt recent i moltes mestresses de casa joves. Finalment, al barri Estació, hi predomina un baix nivell d'instrucció, moltes persones que viuen soles, amb molta immigració d'abans del 1951 i amb moltes mestresses de casa joves.

-tres grups de dones grans, als barris de Lourdes, Can Pantiquet-sud i el barri Centre. Les característiques d'ambdós

barris són: nivells d'instrucció més aviat elevats, moltes persones soles, moltes nascudes a Catalunya amb una lleugera immigració d'abans del 1951 i poques mestresses de casa joves.

-els tres grups restants, responien a característiques sociològiques basades en criteris altres que els demogràfics: la cooperativa SERLIMO per la capacitat demostrada d'unes dones que, donada la seva conflictiva situació actual, han sabut organitzar-se pel seu compte; el grup de dones de Plana Lledó que, com ha estat comentat més amunt, s'han cohesionat al barri per tal d'afrontar lúdicament i educativament la seva interrelació; i el grup de feministes que han racionalitzat el tema que en aquests moments ens ocupa.

El conjunt ha de permetre donar un perfil de la mestressa de casa que supera l'anècdota i fa categoria; és a dir, que permet fer generalitzacions vàlides a tota la població de Mollet del Vallès.

Justificació metodològica

El mètode definitivament adoptat és el de la intervenció sociològica que té justament la finalitat de produir en els actors socials (en el nostre cas les mestresses de casa) el coneixement del que realment estan fent i recuperar-los per tal d'incrementar la seva capacitat d'acció i de coneixement.

En la intervenció sociològica cal trobar el punt d'articulació entre els actors socials i els investigadors; es tracta ni més ni menys que de trobar l'equilibri entre la distància necessària i la participació exigent. Per aconseguir això és indispensable que la iniciativa de la recerca no sigui unilateral, sinó que la intervenció dels investigadors sigui com la resposta a una demanda o, almenys, que hi hagi la convicció per part dels actors socials de la necessitat de vessar l'enorme cabal de la seva pròpia experiència.

Els papers respectius dels investigadors i dels actors socials són sempre clars i distints i no es confonen de cap manera. No es tracta d'escollir una mostra aleatòria com es faria en un

estudi probabilístic, ni tampoc de captar la línia de mestresses de casa informants que sigui representativa i significativas, sinó que es tracta d'organitzar un procés que permeti captar la significació més fidel de la situació de la dona a la casa.

S'escullen uns quants grups reduïts de dones, prenent decisions sobre els llocs que siguin definitivament diferents pel que fa a l'acció i afegint successivament possibilitats alternatives noves a mesura que l'experiència, la reflexió i la intuïció ho vagin aconsellant. Aquests grups responen a realitats suficientment diferenciades per a donar peu a pensar hipotèticament que un medi social determinat pot presentar trets diferenciadors significatius i que cal tenir en compte.

En definitiva, la constitució dels grups de dones ha d'encarnar les diverses situacions de la seva vida, mirant que la diversificació ideològica i social sigui ben dispersa. La formació dels grups depèn de la iniciativa dels investigadors, però la recerca s'ha de garantir en un règim de neutralitat.

Amb cadascun dels grups escollits, el moment clau de la trobada és el que dóna via lliure a un diàleg obert, estereotipat i sincer, intentant memoritzar la seva vida, la seva pràctica i la seva acció més quotidiana. I l'objectiu únic del treball és conduir els grups a un altre moment clau: l'autoanàlisi.

Les persones, tot i pertanyent als mateixos mitjans de vida, no s'expressen pas d'idèntica manera i això fa que ens trobem en un moment capital de la recerca: posen en evidència, fruit de la seva espontaneïtat característica, les diverses interpretacions de la seva mateixa pràctica i la diferent significació i els diferents matisos que per a elles té. Les distàncies i els acostaments es succeeixen. Serà la interpretació fruit de l'anàlisi posterior la que permetrà classificar i ordenar les postures que depenen d'un mitjà concret, les que són comunes al món femení de les mestresses de casa i les que deixen entreveure un futur en el que la jerarquia de valors, l'acceptació de l'estructura de

dominació i de poder i les actituds i les formes de viure poden variar substancialment.

S'haurà de fer la distinció constant entre el que és propi i específic d'un grup (l'anècdota) i el que depèn de la identitat històrica d'un moviment femení que de manera no organitzada les participants representen (la categoria).

La dinàmica del grup i la psicociologia de les interaccions són només mitjans que permeten la descoberta definitiva de la lògica central del discurs. Els punts de partida, els silencis, les llacunes, la influència dels líders, les tensions són un efecte del treball de coneixement que el grup elabora.

En tot el procés els investigadors han fet el paper d'animadors; no són productors de coneixement. Adès són uns agitadors mantenint-se pròxims al grup, adès són uns controladors intervenint directament en la conversa. Les sessions són enregistrades en cintes magnetofòniques, transcrites d'una manera quasi literal o, almenys, conservant els elements semàntics més notables en tant que significatius d'una idea i que revelen l'essencial de la lògica del discurs, que servirà posteriorment a la verificació de la hipòtesi. Amb els materials a la mà, els investigadors hauran de verificar les hipòtesis pertinents. Les dones posen en evidència una identitat, una oposició i una totalitat que ateny directament la seva vida quotidiana.

De fet, la consciència de la situació com a actors socials no és gaire perfilada sense la definició d'un adversari (el marit, els fills, la institució familiar, la societat en general, etc.) i la voluntat d'ocupar un espai concret per tal de perfilar la perspectiva de canvi; aquesta dialèctica és la que donarà importants elements a l'anàlisi.

3.3.2 Vers una definició de la identitat social

El text que segueix és el resultat de l'anàlisi dels discursos del conjunt de les persones participants en les trobades. La nostra tasca consisteix únicament en donar coherència a un

conjunt d'idees, sentiments, opinions i pràctiques manifestades a través d'aquests intercanvis. Ens limitarem a evocar les variables independents que es refereixen a les característiques sociològiques d'identificació del grup quan creiem que aquestes tenen una significació. I emprarem el llenguatge original per pura fidelitat al que ha estat expressat.

3.3.2.1 Una feina específica de la dona: el treball domèstic

"Esto siempre ha sido así: la mujer es la esclava del hombre. El llega a casa y las crías ya van corriendo a ponerle las zapatillas, la bata y todo; llego yo y tengo que espabilarme. Al fin y al cabo, los dos trabajamos; pero él se sienta y yo no puedo sentarme. Es diferente" (dones joves del barri de Lourdes)

La idea d'esclavatge, subordinació, desconsideració, acaba essent una constant que parteix precisament de l'observació de la pràctica quotidiana. El treball de la casa ha estat atribuït de sempre a la dona per la societat i aquest es fa consciència, no solament entre les persones que el suporten que en darrer terme són les mestresses de casa, sinó entre les que el contempnen d'una manera més directa en tant que hi conviuen; és una evidència, menyspreable i potser il·lògica, que no necessita cap mena de legitimació.

"El hecho de que el trabajo de la casa se le haya atribuido siempre a la mujer es fatal. No eres una ama de casa, sino una criada y sin soldada. Tu hijo te pide un bocadillo y ya es una obligación preparárselo; es una obligación. Eres una criada" (grup de dones del barri de Plana Lledó)

"Esto se arrastra de tiempo, porque de siempre la mujer estaba en casa y el marido es el que trabaja; es un poco lógico. De hecho, si el marido está todo el día fuera de casa..." (dones joves de Can Pantiquet-nord)

El gran problema és que la mateixa mestressa de casa té assumit aquest propi rol. D'una banda el treball de la casa s'imposa tant si hi ha família com no i, de l'altra, la mateixa

dona a la llar tendeix a legitimar la seva funció com una evidència inqüestionable. Però aleshores la funció de mestressa de casa es debat entre l'evidència i el fatalisme.

"Una persona sola también lo tiene el trabajo de la casa; hay que hacerlo. Estás sola pero tienes que mantenerlo todo limpio. El trabajo de la casa se impone, aunque si hay familia se ensucia más y no poco"

"Yo lo hago cada día porque me toca; es un trabajo monótono. Lo hago porque lo tengo que hacer y, si pudiera dejarlo, lo dejaría. Lo que pasa es que no hay otro remedio porque tienes que tirar tu casa para adelante; pero..."

L'atribució específica del treball domèstic a la dona parteix ja des de la primera infància. I, malgrat l'aparença de canvis ostensibles i evidents, s'atribueix a la dona en tant que sempre portarà la batuta, no pot abandonar de cap manera la feina de la casa, no en pot passar i àdhuc es té la impressió que la dona és la que millor ho fa. Malgrat honorables excepcions, el vidu per exemple es torna a casar tot seguit i la vídua, en canvi, surt endavant tota sola.

"Es molt difícil de trencar perquè és una cosa que te l'han donada ja des de petita; t'han mentalitzat: t'han regalat una cuineta, un no sé què. Adhuc per la televisió aquest missatge hi és: la dona mare" (grup de feministes)

"Delante la sociedad eso es lo que toca hacer: naces, creces, viene un momento que eres adulta, tienes hijos y la faena te toca por obligación. Mientras lo hagas tu, menos harán los demás y alguien tiene que llevar la batuta. Esto está cambiando, pero sigue siendo lo mismo: cambia el sistema, pero la raíz es la misma. El sistema es el mismo desde hace muchos años hasta ahora; tienes que llevar un orden, la limpieza. Es una cosa que ha habido siempre y siempre la habrá: del trabajo de la casa no puedes pasar" (dones de la cooperativa de treball)

"¿Esto cambia? No ha cambiado mucho. De planchar, ¿quién plancha? ¿quién friega unas racholas? ¿por qué? Porque parece que nosotras

lo hacemos mejor. Y los otros ¿Qué te pueden hacer? Que te quiten cuatro cosas de en medio y basta. Si me pongo mala, nadie hace nada: esto es un hecho. Un hombre se queda viudo y se tiene que casar a los dos días. Dice: "lo siento mucho, te quiero mucho; pero tu te quedas metidita en tu hoyo y yo me tengo que casar porque de otra forma no salgo adelante". Y una mujer se queda viuda con los niños y sale adelante. Trabaja, cuida la casa, los hijos y lo lleva todo.

Tengo un hermano que se ha quedado viudo con dos hijos, se lleva bien con ellos y lo lleva todo; o sea, que se defiende bien dentro de lo que cabe. Pero hay poquitos, eh? Cuando se quedan viudos, necesitan generalmente de alguien" (dones del barri Plana-Lledó)

"Esto va a cambiar porque las niñas jóvenes han tenido ya en la escuela otro tipo de relación bien distinta y ya nosotras tuvimos una formación diferente a la que tenían nuestros padres. Por ejemplo, de once hijos mis dos hermanos mayores eran malísimos para estudiar; pero yo era una niña y tenía que ayudar a mi madre y, en cambio, mis hermanos podían hacer lo que querían. Hay una rebeldía dentro de mí que la ha pagado mi marido" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

Aquesta situació de lligament estricte entre feines domèstiques i condició femenina, es troba estretament condicionada a un problema de mentalitat fins el punt d'haver-hi una veritable opressió en aquest sentit.

"A mi me ha salido un trabajo fuera. Yo ya quisiera; pero mi marido es quien no quiere y dice que él gana para que nosotros podamos comer y que yo debo ocuparme de los hijos y que para tener a una mujer para que cuide de los hijos, no vale la pena. De hecho, no voy a dejar abandonados a los hijos" (dones joves del barri de Lourdes)

La relació innegable entre la feina de la casa i la personalitat femenina ja es veu que és no solament un fet social molt evident, sinó assumit per la dona i objecte d'una gran pressió social.

3.3.2.2 Entre la col.laboració i el compartir les feines de la llar

Hi ha una cançó constantment repetida: el marit i els fills col.laboren en las tasques de la llar? Aquest és un tema que és viscut quotidianament per les mestresses de casa i del qual se'n parla molt. Podem al.ludir a esquemes de convivència en els que sí hi ha una col.laboració i a contextos socio-familiars en els que aquesta col.laboració és absent. Els exemples d'una i altra postura són senzillament inacabables que, per a no fer-nos repetitius, val la pena d'obviar.

La confiança entorn de fets familiars posats com a exemples són abundants d'una i l'altra postura. Aquí i ara només volem simplificar les dades evocant les expressions més posades en relleu d'ambdues pràctiques familiars.

Quan ni el marit ni els fills col.laboren a les tasques domèstiques, s'han coronat els relats amb expressions com les següents:

Per part de les dones més grans:

- "A pesar de haber vivido un tiempo en el extranjero, el machismo español está muy arraigado aquí y mi marido es machista"

- "Antes no se llevaba eso de que tiene que ayudar el hombre a la mujer"

- "Por otra parte, no se le daba esto de la cocina; pero en nuestro tiempo, si un hombre lo hacía, ya lo criticaban"

- "Me ayudaba solamente cuando iba a dar a luz o cuando estaba mala. Los de antes no ayudaban"

- "Cuando hacen algo, no quieren que nadie los vea; les da vergüenza. Y la verdad es que no se es menos hombre que los que no lo hacen; no se les van caer los anillos, no"

Per part de les dones més joves:

- "Mi hija no hace nada y le digo: pareces un hombre, igualito que un hombre"

- "Mi hijo se fue al servicio y, desde que ha regresado, no quiere hacer nada, y eso que sabe hacer la cocina como yo. Parece que la juventud está como más renegada al volver del servicio militar"

- "Los que hacen algo se pueden contar con los dedos de la mano. Hay hombres que no hacen absolutamente nada"

- "Ya no sale de él"

- "Mi marido, aunque quisiera, no podría hacerlo: se va a las seis de la mañana y regresa a las diez de la noche"

- "Mi marido se muere si me pongo enferma"

- "Tengo la impresión que mis hijas se aprovechan de mi"

- "El caso de mis padres es distinto: es un egoísmo o un machismo total"

Es impossible resistir la temptació d'al·ludir a un relat que sintetitza d'alguna manera aquestes situacions:

"Tengo ocho hijos y se bañan tres o cuatro al día porque tienen novia. Todo me lo dejan tirado, el champú hecho polvo, etc. Mi marido me dice: mira cómo está el cuarto de aseo y tu tienes la culpa de eso ¿no se lo has dicho?. Yo digo: ¿cómo se lo voy a decir?. Tendrías que estar todo el día: esto lo dejas allí, esto lo pones acá. Tengo que hacerlo todo, desde la mañana a pensar como una leona. Y mi marido me dice: cariño, no te disgustes, ya te lo recojo yo. Pero al mismo tiempo me decía: tu eres mi esclava y me tienes que lavar la cabeza y todo"

Quan les persones troben una ajuda i una col·laboració a casa, les expressions són les següents:

Les dones més grans:

- "Vivimos en el extranjero y allí se acostumbra. El hecho de haber vivido en el extranjero ha contribuido mucho"

- "El es el cocinero y yo hago la casa"

Les dones més joves:

- "Me ayudan; pero las cosas de la casa las llevo yo. Puedo tener una colaboración; pero la organización la llevas tu"

Adés col.laboren, adés no ho fan. Amb tot hi ha una expressió final que ens fa veure una mena de fatalisme respecte a aquestes pràctiques; com si s'escapessin de les potencialitats de la mateixa mestressa de casa. "Esto va como va", volent significar que et pots trobar amb qualsevol d'ambdues situacions.

De totes maneres, és una consciència generalitzada que les feines domèstiques han d'ésser compartides i aquesta consciència no es correlaciona amb cap tipus d'edat ni de barri concret. Es un fet. I el problema en què es troben les mestresses de casa és que el marit i els fills ni saben com posar-s'hi a l'hora de voler fer una col.laboració. Algunes cites ens ho poden il.lustrar.

"Tampoco estaría de más que hiciera algo en la casa. Lo que no veo bien es que no sepan hacer las cosas. Porque mi marido a lo mejor se pone a freir un huevo y cuando cae hace ¡chaf! y pone la cocina perdida" (dones grans del barri de Lourdes)

"Yo lo que veo es que es normal que, mientras uno está fregando los platos, el otro esté acostando a los pequeños" (idem)

"En la casa somos muchos; pero lo son a la hora de ensuciar y también lo son a la hora de limpiar. Si son cinco y cada uno hace su cama y recoge su ropa, no hay ninguna cama para hacer. Cada uno a lo suyo" (dones de la cooperativa de treball)

"Sería justo que se compartiera entre los dos y, por lo que hace a los hijos, hay tiempo de estudiar y de hacer sus obligaciones; creo que tampoco le quita tanto tiempo al estudio. Todos tenemos obligación" (dones joves barri Estació)

"Sembla que hi ha una col.laboració i les noies joves et diuen: el company m'ajuda. Sempre hi ha aquesta paraula de l'ajuda; però, de fet, és la dona la que es fa com la responsable de les feines de la casa. Costa molt trencar amb aquesta dinàmica" (grup feministes)

Aquesta col.laboració es fa tant més difícil en un tema que sembla que hauria d'ésser el patrimoni exclusiu i propi

d'ambdós esposos com a pares i responsables de l'educació: les relacions amb l'escola. Es massa general el sentiment que aquesta acaba essent una tasca que, de fet, recau en la mestressa de casa. Ens limitem a fer-ne una cita il·lustrativa i representativa d'una queixa o un discurs que podem generalitzar.

"Al marido le interesan las notas a final de curso; pero durante el curso es la mujer que se ocupa de estas cosas y que tiene el contacto con la señorita. El marido podría decir: bueno, ¿cómo te va el colegio?; pero no lo hace. Lo que interesa al padre son las notas, los números. Esto tiene que salir del mismo padre porque si los obligas no va bien y lo normal es que sea la madre que vaya. Falta mentalizarse no sólo con las obligaciones, sino también con los derechos" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

En aquest aspecte, hi ha un discurs generalitzat que legitima la col·laboració dels de casa en les feines domèstiques quan la dona exerceix una funció laboral fora de la llar. Aleshores, tothom i sobretot les persones més joves, comprenen que la col·laboració dels de casa és absolutament justificada i raonable. Heus aquí uns breus exemples.

"Que haya colaboración en casa influye también el hecho de que la mujer trabaje fuera. Si no trabajas fuera te sientes como un poco más ligada; en cambio, si trabajas fuera, te sientes un poco más como que los otros tienen que colaborar" (dones joves de Can Pantiquet-Nord)

"Si los dos están trabajando, es lógico que fuera compartido por todos; pero si la mujer está en casa, también es lógico que lo asuma la mujer, porque de hecho ya está en casa" (dones joves del barri Estació)

"Han de col·laborar sempre; però és més senzill d'explicar quan estàs treballant perquè tens un argument de pes: estic treballant igual que tu i tinc dret que tu facis la meitat de la feina de casa. De totes maneres, encara que la feina sigui compartida, segueix essent una persona la que dirigeix i segueixes assumint

més responsabilitat que ningú" (grup de feministes)

Es general hi ha la creença que s'està donant una evolució. El sentit de la mateixa seria d'una tendència cap a una col.laboració més àmplia. Les dones més grans n'observen uns canvis i s'hi mostren favorables tot i manifestant que no ho acaben d'entendre.

"Esto está cambiando en la gente joven y yo lo veo bien que la gente joven se ayude uno a otro. En la gente joven, sí; pero en mi marido, no. Ya con 38 o 39 años que llevo casada, no veo bien que se ponga el delantal y friegue los platos. Estando yo en casa, no lo veo bien... La juventud cambia y las personas jóvenes han subido de otra manera" (del barri de Lourdes)

El contrast que d'aquesta lectura en fan les dones més joves és extraordinàriament clar.

"Ha cambiado mucho el matrimonio y ahora las mujeres son distintas. Yo tengo un hermano casado y son tan independientes el uno del otro y al mismo tiempo tan juntos que da gloria de verlos. Mi cuñada se ha puesto a trabajar y mi hermano se hace de comer y le limpia la casa o le va a comprar. A los ojos de mi madre, que es una mujer de setenta y cinco años, a mi cuñada la ve demasiado moderna, muy liberal y, por otra parte, la admira. A este nivel ha habido un cambio muy grande desde que yo me casé" (dones de la cooperativa de treball)

"Esto está cambiando y yo por lo menos en mi casa impulso a mis hijas para que sean de otra manera: estudia, estudia, que todo lo que hagas para ti te va a servir" (del barri de Can Pantiquet-Nord)

Tot plegat porta les dones a fer una autorevisió àdhuc fent-se culpables de la situació. Es a dir, el sistema és així, la dinàmica social porta a aquesta identificació de la dona amb les feines domèstiques; però, en el fons, es contempla tot plegat com una gran responsabilitat de la mateixa mestressa de casa en el fet que les coses siguin d'aquesta manera i no d'una altra.

En aquest discurs d'autoinculpació, hi ha diferències ostensibles entre les dones més grans de les més joves. Les persones grans tenen serioses dificultats de veure les coses d'una altra manera o amb uns plantejaments diversos. Per a comprendre-ho, només cal citar algunes de les seves expressions que manifesten clarament una postura clarament negativa de cara a admetre una evolució: "no lo veo bien", "me sabría mal", "mientras pueda, quiero hacérmelo yo", "només faltaria", "jo no els hi demanaria que m'ajudessin; potser només a les nenes", etc. Tenim la impressió que és la reproducció fidel del discurs tradicional que permet la continuïtat de l'estatu quo actual.

Les dones joves, en canvi, defineixen la seva pròpia autoinculpació a través d'expressions com: "no dejamos hacer las cosas porque lo hacen mal. No les dejamos", "me he hecho la víctima en mi casa", "creo que en definitiva es culpa de la mujer: bueno, ahora estoy en casa, pues lo hago yo", "me sabe mal cuando veo los hijos en casa y que tienen tanto trabajo de la escuela; no me gusta tenerlos que mandar", "yo quiero hacerlo todo y el doctor ya me ha dicho: no puedes entregar todo el oxígeno a tus hijos, porque tu estás enferma y no puedes", "et sents com culpable, et sents malament i ho pateixes", "es una comodidad para nosotras mismas: yo te lo hago porque voy más rápida", etc.

La cita que segueix és una vertadera síntesi del que estem dient.

"Nosotras tenemos la mayoría de la culpa de lo que nos pasa; según la imagen que des, así nos respetan y así nos ayudan. Si dices: quita, que no sabes hacer nada, ese nene, esa niña, ese marido toda la vida estarán mirándote porque ya saben que les vas a quitar de un empujón. Les puedes quitar las ganas y la ilusión y pueden decir: no, ¿para qué?. Es preciso darles un aliciente" (dones joves del barri Estació)

Aquesta darrera referència ens fa entrar en un tema que ha estat molt evocat per totes les interlocutores dels nostres diàlegs: la necessitat de fer un treball educatiu de cara a

aconseguir una col.laboració. Es només la insistència i l'estar-hi a sobre que pot assolir que els marits i els fills assumeixin les tasques domèstiques com a pròpies i, per tant, s'han de descartar les violències, les males cares i els crits exigents fora de lloc. A grans trets són aquestes les reflexions que ens han lliurat on es demostra que aquesta és una tasca educativa que toca directament la mare.

"Les mando que se hagan la cama y sé que no me sabrán hacerlo igual que yo. Voy detrás y lo que está mal hecho lo arreglo. No les digo que lo hacen mal, sino que lo voy arreglando. Hay que decirles: mira, me ha gustado mucho y la próxima vez aún me lo harás mejor. Cada vez lo harán mejor hasta que se acostumbren. Y el día de mañana, cuando se casen, ya no les va a costar trabajo ninguno, porque ya se ve capacitado" (grup de dones de Plana Lledó)

"Yo se lo digo: oye, no te duermas. Por decir no queda y hablándolo también lo logras. Hay que hacer una cierta educación porque, si tu te callas y sólo pones morros, no arreglas nada; eso no es. Cuando se lo dices, aunque no le guste, se levanta y lo hace" (dones joves del barri Estació)

Aquests exemples trets de la pràctica quotidiana són fidels d'una constant en els discursos de les nostres interlocutores. Es el fet d'anar-los-hi al darrera, d'estar-hi a sobre, de fer un ensenyament constant, de recomençar sempre, d'esgotar la capacitat de diàleg, de què els que conviuen a la llar arribin a tenir un control d'ells mateixos, de què s'aprenquin uns hàbits, d'introduir-ho suaument de mica en mica i de fer-ho des que els nens són encara ben petits.

I és també una convicció generalitzada que aquesta educació cal fer-la amb el mateix entusiasme tant als nens com a les nenes, puix que s'ha d'anar trencant l'estereotip socialment vigent que les feines domèstiques són una funció essencialment femenina. La raó és tanmateix ben clara.

"Yo no les inculco a mis hijos que son hombres. Decir: no puedo hacer esto porque hay una niña... Esto, ¿qué es?" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

Però, en definitiva, ja no es tracta d'una col.laboració, sinó d'un compartir la tasca domèstica. Aquesta és l'aspiració potser utòpica clarament manifestada i racionalitzada.

"Sería justo que se compartiera entre los dos tanto si trabaja la mujer como si no trabaja" (dones joves del barri Estació)

"El tema no es decir: mi marido me ayuda. Esto es ridículo e indignante: no es que ayude, sino que tiene que colaborar; la casa es de los dos, la mitad cada uno. Hay mujeres que trabajan y dicen que su marido les ayuda mucho. No es ayudar, sino compartir. Se justifica más cuando la mujer trabaja y no se tendría que justificar, sino que: vamos a compartir algo. Falta mentalizarse y por parte de la mujer también. Decía ella: mi marido me ayuda. Y no es eso" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

"No crec que el fet d'ésser una gran mestressa de casa faci que t'estimin més ni que et sentis més compensada. Es una feina necessària que s'ha de repartir. S'ha d'eliminar la mestressa de casa i l'home treballar menys a fora i la dona més; repartir les funcions" (grup de feministes)

D'un discurs centrat en la gran problemàtica de col.laboració en les feines domèstiques, s'ha derivat vers la necessitat de compartir i distribuir racionalment les feines de la casa; tot plegat, passant per una autoinculpació i un treball educatiu amb la finalitat d'assolir lentament i progressivament cotes més elevades de justícia.

3.3.2.3 La feina domèstica, repercuteix en la salut?

La literatura existent sobre la mestressa de casa abunda en afirmacions que es concreten en expressar la relació estreta que hi ha entre el treball domèstic i la salut; es tracta de veure què en diuen les dones de Mollet al respecte.

Un primer tema és purament descriptiu; és a dir, expressa a partir de la pròpia experiència amb quins termes es planteja la relació esmentada. Ens limitem a fer un recull del que ha estat dit.

El treball de la casa:

- "encierra mucho a la mujer en su casa"

- "repercute en los nervios y te come el coco"

- "el tancament pot arribar a produir problemes de salut. Limita molt la dona"

- "una mujer sola en su casa no sabe nada"

- "cuando no sales, ni tienes el estímulo de arreglarte"

- "es motivo de dificultad de relaciones con el marido"

- "no te puedes presentar en ningún lado, no estás abierto, no has desarrollado; sólo con las vecinas. No puedes hablar con nadie, ni tienes suficiente contacto con la gente"

- "en las cuatro paredes y con la misma rutina quedas aislado. Te encierras en tu mundo y no sabes nada de lo social. Esto es muy malo de no conectar con nadie"

- "hay días que te aburres y hay días que no. Cuando te aburres te deprimes. Hay días de todo: los hay que estás animada y otros que lo echarías todo por la borda"

- "terminas con artrosis y cosas"

- "he estado metida de una manera enorme y tan reprimida que no me quedaban ganas de salir. Aunque no te quieras reprimir, lo has de hacer por narices"

- "hay cosas buenas; pero hay circunstancias que te hundan. Si estás todo el día en casa es malo, porque el trabajo de la casa hunde a las mujeres"

- "repercuteix en la salut: nervis, depressions... Hi ha gent estressada que un dia tenen mal d'orella, un altre dia mal de no sé què: això és per tenir una vida molt monòtona i poc gratificant que no serveix per a res. Hi ha dones que n'estan fartes"

- "me pongo muy nerviosa y cojo algunas depresiones. Me da tristeza sin saber por qué y tampoco tengo un motivo particular. Hasta los hijos me dicen: mama, ¿por qué te pones así de loca?. Es que en el momento más inesperado explotas"

La cita íntegra que segueix pot ésser un resum de la situada expressada.

"Yo lucho por mi hijo que es cuando lo necesita en este momento. El me necesita por completo. He llegado a pasar tres años de depresión muy malos y yo veía que no salía. Tu misma dices: que me meto en el hoyo!. Mi hijo me tiene que dar estimulantes para luchar por él y siempre es importante ir encontrando estimulantes para luchar" (dones joves del barri Estació)

El quadre expressat per les mestresses de casa evita fer qualsevol mena de comentari, puix que la realitat és aquesta i no una altra i això explica la gran freqüència de la dona a determinades consultes mèdiques.

I és curiós observar els camins buscats per a sortir del pou sense fons en el que es troba la mestressa de casa.

El més general és buscar un pretext per sortir, per trencar la monotonia i la rutina imposada per la quotidianitat. Les dones grans ho tenen relativament fàcil amb la participació en casals per a la tercera edat ("cuando no salgo en dos o tres días, me desbordo. Procuramos salir, hacemos lo que podemos: pertenecemos a un casal y allí se hacen cosas: jugar a las cartas, el bailecito del casal los jueves, excursiones... compensa un poco". "Les persones de la tercera edat ens ho passem bé; està molt bé que les dones tinguin aquestes ocasions de sortir. Es el moment de gaudir per a passar-s'ho bé quan abans no s'ha pogut").

Les dones més joves que s'han adherit a un col·lectiu que fa activitats, també es senten compensades ("cuando con el grupo organizamos una excursión, ya no le digo a mi marido si me deja ir, sino que le digo: el jueves me voy de excursión. ¡Qué bien salir! Hay una necesidad de salir y hasta se me nota que vengo contenta

aunque por la noche me pegue una paliza trabajando. Pero los jueves me levanto, me ducho y me voy de guaperas y vuelvo nueva").

Però tothom expressa aquesta necessitat de trencament d'una manera o altra ("A la persona que le gusta estar en casa, o es porque está todo el día fuera, o es que tiene un trabajo. Entonces, hasta el fin de semana da gusto estar en casa; pero, si estás todo el día en casa, necesitas salir").

Aquesta necessitat generalitzada de sortir s'imposa per la urgència de tenir una comunicació ("tu necesitas una persona amiga a la que puedas contar tus problemas. ¿A quién puedes explicarle algo?. Socialmente estamos muy bajas y, a veces, hablamos y hablamos y no nos damos cuenta del daño que podemos estar haciendo. Comunicando no tienes que esperar que una persona haya pasado un calvario").

Aquesta necessitat de comunicar-se neix precisament d'aquella manca de contacte habitual; es fa necessari que la dona surti i tingui una altra vida a més de la de la casa.

Excepcionalment, n'hi ha que treballen pels altres ("no tant per la necessitat de marxar de casa, sinó que em dedico als altres per a omplir-me a mi sentint-me responsable del proïsme").

D'altres, busquen una feina fora de la llar ("per a marxar-ne") i n'hi ha que fan tota mena d'activitats: ceràmica ("va estupendamente aunque sólo sea un par de días a la semana; te desahogas mucho y te lo pasas bien. Y cambias un poco, porque el día que hago cerámica es distinto para mi"), colònies amb l'escola ("ya lo hice el año pasado y este año lo voy a repetir; me ayuda mucho. Hay que salir e ir de aquí para allá"), gimnàsia o natació ("el año pasado lo hice, aunque todo cuesta dinero y como tengo tres hijas primero se lo doy a ellas; no voy a pagar tres mil pesetas para ir a natación. Tiene que ser un hábito y no sólo una temporada porque a ti te va bien: hay que hacerlo cada día como una cosa normal. A veces hacemos las cosas así como un capricho"), etc.

Finalment, n'hi ha que confien a una persona assalariada la neteja profunda de la casa tres o quatre hores a la setmana ("y

así te sientes más libre, tienes más tiempo para los críos y también para trabajar fuera de casa").

El que és certa és la necessitat de reservar-se un temps pel descans i la distracció ("después de comer, me tomo mi café y estoy un par de horitas sentada, porque me distraigo: leo, veo un ratito la televisión. De otra forma...". "Nosaltres aconsellem que dediquin una hora al dia per a elles, per "relax", perquè la vida ha de tendir al que és més pràctic").

La reflexió que segueix, evoca la necessitat del cobriment de totes aquestes necessitats.

"Y yo me creía que la vida es así y lo he consentido todo y nunca había salido de casa. Y ahora me doy cuenta de lo que es la vida porque ya me voy actuando. Ahora me he montado otra vida con la ayuda de mi marido: gimnasio, recreo..." (dones joves del barri Estació)

Hi ha una qüestió que sembla que es troba sobre la taula com a possibilitat de donar viabilitat a tota aquesta problemàtica: la conveniència d'institucionalitzar un casal de la dona. En general, així ha estat expressat aquest desig.

"Sería interesante un casal, un centro donde una se pudiera encontrar con otras personas. Es una manera de diastrese un poco, porque estar siempre con el marido es aburrido. Así como hay casals de avis y esto, tendría que haber casals de las amas de casa. Hay que hacer alguna cosa" (dones joves de Can Panntiquet-nord)

Però la resposta de les feministes no es fa esperar.

"No ha d'ésser un casal de dones que vagin a fer mitja; ha d'ésser més que això. A un casal de les dones et vindran les de sempre; però si tu fas una cosa que tingui "ganxo"... Quan veus tantes dones que ho busquen, dius: les coses que es podrien fer. Es pot fer molta labor amb elles perquè n'hi ha moltes que tenen necessitat de parlar i se les ha d'estimular a estudiar o a buscar una feina. Un lloc de trobada de dones amb la mateixa consciència de sempre, no serviria per a res"

Aquest gran tema de la problemàtica de salut generada per aquest treball domèstic, es clou amb una reflexió que remet directament al tema de les relacions conjugals.

"Si tienes un hombre que es una alegría, las cosas son más fáciles. La comprensión del marido es lo más grande que hay" (dones joves del barri Estació)

Efectivament, les dones no s'hi enganyen perquè aquest tema de la col.laboració o del compartir es troba directament vinculat a la problemàtica general de la relació de parella. I hi ha la intuïció que les coses estan canviant, no solament en la relació conjugal, sinó també en la relació amb els fills.

"Hoy día veo que la comunicación de la pareja ha cambiado mucho y hasta con los hijos: hay muchos medios de comunicación, muchos libros, muchas oportunidades. Antes no salía de casa y no sabía; pero ahora se está comunicando constantemente. Ahora se habla con una sinceridad que antes te hubieras puesto colorada. Dicen "tengo problemas" y la demás gente te dice: pues a mi también me pasa. El hecho de poderlo hablar ya es un intento de solución. Antes no sabíamos ni que teníamos este problema: estábamos amargadas y no se sabía y amargar lo que es el hogar y estar amargada tu. Y ahora tienes el problema y puedes salir por medio de la comunicación del marido. Tiene una posibilidad" (dones joves del barri Estació)

Els problemes de la convivència parteixen precisament de qüestions tan quotidianes com aquesta de la distribució diària de les feines més petites de la llar. Ha estat expressat amb un llenguatge extraordinàriament gràfic.

"Una mujer no empieza a ser mujer hasta que se separa de su marido. Por esto hay asociaciones de amas de casa y cooperativas y se organizan; tienen problemas y por esto lo hacen. El estar casada con una persona determinada coacciona mucho; quisieras ir a aquí o a allí o tienes una forma de expresar que has de callarte. Supongo que esto es mutuo; pero nosotras, aunque no estemos coaccionadas, tenemos a los niños. Puedes hacer lo que quieras pero con los niños; soy libre pero siempre con los niños. Hay dificultades para hablar de esto con

los maridos porque, cuando sacas el tema, hay discusiones. Tiene que ayudar, parece que le obligas y, ya sabes, hay discusión por la cosa. Con mi marido hablamos y dialogamos y en algunas cosas estamos de acuerdo y en otras no; nosotros no somos de los que no discutimos las cosas. Yo tengo mi razón y mi idea y él tiene la suya. Te puedes equivocar, pero hay que hablarlo y siempre con el marido. Hay cosas que cuesta hablar con un hombre, aunque sea una chorrada. Para él no es importante. Y son puntos de vista" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

I és que àdhuc socialment es fa una lectura de determinats temes retornant a la idea que hi ha coses que són funcions entitatives de la dona com és, per exemple, el de la planificació familiar. Això arriba a tal punt que ja no es tracta de planificació familiar, sinó de planificació de la dona.

"A una pareja que no tiene hijos, a la mujer le hacen las mil pruebas y, cuando ya han visto que ella ovulaba bien, dicen: ahora que venga el marido. Creo que el primero que tiene que ir es el marido para comprobar si los espermatozoides están bien y después ver a la mujer qué problema tiene.

Y otra cosa: antes de decidir si la pareja va a tener hijos o no, debería mentalizarse al hombre que, por lo sencillo que es para él, se fuera a revisar. Cuando pides visita para el marido, la que te visitan es a ti y hasta la visita te la ponen a tu nombre, incluso para hacer una vasectomía" (dones joves del barri Estació)

El desencadenant final de totes aquestes situacions d'incomunicació i de dependència expliquen la inestabilitat estructural de la família moderna i la disgregació conjugal de nombroses llars. I cal pensar-s'hi perquè, encara que hi hagi la presència de fills, el dret d'afirmar-se i d'ésser de la dona acaba essent inalienable.

"Esto está cambiando, desde luego; pero de la manera siguiente: si la cosa no funciona: separaciones, divorcios y la de mentalizarse que, si puedes vivir con otra persona, pues a acomodarse. Está muy criticado pero es así la vida.

De otra forma, cuando tengas cincuenta años, ¿qué vas a hacer?: o continuar aguantando a este mismo hombre, o ¿qué haces? Habrá los hijos y todo lo que tu quieras, pero ¿y tu? Tu persona también cuenta y puedes llegar a la conclusión que tienen que vivir separados. No tengo este problema pero, si lo tuviera, no me lo pensaría. Los niños también ven que esto no es quererse. A veces los niños dicen: mamá, besaros. Claro que sí, hijo, ¿ves? lo quiero mucho. En cambio, si siempre se están peleando, el niño dice: ¿esto qué és?. Si estamos discutiendo el niño pasa su trauma y no sé qué es peor. Es más honesto decir: mira, nene, como no nos llevamos bien, vamos a vivir separados y tu lo verás cuando quieras. El papá no es malo y lo que pasa es que no se aviene con tu madre. Prefiero estar separada que, viviendo juntos, tirarnos los platos por la cabeza. Y le diré: hijo mío, lo siento mucho; pero tengo que hacer mi vida. Yo me he sacrificado por ti y ahora teneis que sacrificaros por mi" (grup de dones del barri Plana Lledó)

3.3.2.4 L'embalum de la feina domèstica

La feina de la casa és complexa i comporta una superposició de tasques que es converteixen en inacabables. La literatura al respecte evoca almenys set activitats de treball diferenciades que simplifiquen la gran diversitat de les feines domèstiques: 1. L'adquisició i la compra de béns, 2. La neteja de la llar i la cura de la roba, 3. La costura i la reparació dels vestiments necessaris, 4. La confecció del menjar, 5. Les atencions als petits i als malalts, 6. Les relacions i les gestions fora de la llar (sanitàries, escolars, administratives, etc.), i 7. Els arranjaments i reparacions dels utensilis necessaris a la llar.

Es una consciència generalitzada que l'embalum de la tasca professional de la mestressa de casa és important, costosa, monòtona i absorbent. Les cites es farien inacabables i n'hem extret alguns elements que poden servir de mostra.

- "De hecho, la mujer se sienta poco"

- "El trabajo de la casa no se termina si uno quiere: los platos, el barrer, el fregar, el planchado, el lavado,

tiene que cuidar la ropa... a la mujer no se le acaba el oficio nunca. Todo el día de pie"

- "Ocupa moltes hores i me'n falten"

- "La mujer puede alquilar algunos servicios; pero no le soluciona todo. Hay toda la faena que queda atrás"

- "Yo podría comer tranquilamente en el trabajo; pero voy a casa para dar de comer a mi marido y a mis hijos, que no se arregla con un huevo frito porque hay que poner todos los días una olla. Si quiero tener las cosas hechas me tengo que levantar temprano y me toca correr"

- "El trabajo de la casa no son ocho horas, sino que abarca desde que te levantas hasta que te acuestas y, si te sale un recado, sabes que has dejado la plancha o la comida por hacer. El día que limpias cristales y todo es muy duro"

- "Me gustaría poder decir: hoy voy a tener libre para ir a este sitio o a este otro; pero no puedo. El sábado y los domingos procuro estar con los míos y, de hecho, me falta tiempo"

- "Viene un momento que el cuerpo ya no lo aguanta. No te puedes poner enferma si no te encuentras muy mal. No tienes derecho a ponerte enferma"

- "Puedes decir: voy a sentarme un rato; pero no porque hayas terminado, de hecho te queda un montón. Es un trabajo que puede ser más pesado que el se realiza fuera"

- "Deberían comprender que estando en casa no estás parada"

- "Llegan momentos que en tu casa se te acumula la faena"

- "El ritmo es fuerte: levantas al niño, lo llevas a la escuela, vienes y preparas la comida, a buscar al niño al colegio, a las tres llevarlo... y todo el día así. Plancha, vidrios, la cocina a fondo, el lavado, tienes que ir a comprar. Son muchas horas"

- "El trabajo de la casa acaba siendo monótono, rutinario, siempre lo mismo, nunca termina ni de día ni de noche. Si un hijo se te pone enfermo y le tienes que dar la medicina por la noche, ponte el reloj porque el marido tiene que ir a trabajar. Y, cuando trabaja el matrimonio, es siempre la mujer que tiene que levantarse"

Aquesta reflexió final del grup feminista és una bona síntesi crítica de tot el que ha estat dit.

"A la televisió el que es porta moltíssim és ésser una gran dona, una dona que treballa, que fa la feina de casa, que estudia, que es cuida... la superdona. Però és que és impossible perquè tu no pots fer totes les coses a la vegada. No pots tenir la pretensió de tenir la casa de la mateixa manera que si no treballlessis i, a més, dirigir-ho tot, anar a parlar amb els mestres, pujar dins la feina... Es una tasca bastant dura"

Es curiós d'observar l'evolució que diuen haver experimentat les persones més grans pel que es refereix al treball domèstic. I aquesta evolució s'accentua quan s'havia viscut la feina de la llar en un context rural. No ressim la temptació d'escoltar el testimoni d'aquestes persones.

"Quien inventó la lavadora es el mejor invento que nos podía dar y, después, la plancha. Y tenemos también una ventaja: antes teníamos que mullir los colchones de lana y ahora son colchones distintos. Antes yo me iba al río y me tiraba el día lavando; no era más faena, sino que era distinta. Aquí tienes que tener la comida a la una y allí se iba el hombre al campo y ya se llevaba su mochila y no venía hasta la noche, y usted cogía el cubo de la ropa y se iba al río. Cuando regresabas, tenías que hacer la comida y con un poco de pan y un trozo de chorizo comía usted. Y aquí me viene uno a la una, otro a los dos, otro a las tres menos cuarto. Y aquí no cuesta tanto criar a los críos: es más fácil, más limpiado y de diferente manera. Aunque hoy tengamos poco, allí no teníamos ninguno; en un cortijo costaba más hacer las cosas que aquí, las cosas se hacen más fácil. Aunque allí los suelos eran de tierra y una hacía que no se levantara el polvo, barría y ya estaba y aquí tienes que

barrer, fregar el suelo y yo no sé por dónde entra pero todo el día estás sacando el polvo. No había ni tantos coches ni tantos muebles. Y se planchaba con una plancha de carbón y, así que estaba caliente, con un trapo planchabas para que no se te quemara la ropa y, mientras, ya ponías otra a calentar" (del barri de Lourdes)

L'aparença d'autonomia i liberalitat de la feina de la mestressa de casa s'ha de matisar una mica puix que el condicionament dels horaris ve imposat per la mateixa naturalesa de la tasca a realitzar.

"El trabajo de la casa es muy autónomo; pero hasta cierto punto: hay una horas de los hijos que has de cumplir. A las ocho me levanto, el niño sale a las doce y puedes decir: ya haré la cama dentro de media hora. Pero tienes unos horarios, cuatro horarios. Un hombre entra al trabajo y sale; pero tu tienes cuatro horarios" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

Segons les nostres mestresses de casa, tot és un problema d'organització, d'administració racional del propi temps.

"Hay días que te sobra tiempo y hay días que acabas preguntándote ¿qué me pasa?. No tienes tiempo de nada. Cuando la mujer está todo el día en casa y se encuentra con cuatro hijos y un marido, dice: ¡huy!, madre, me voy a morir. Hasta que se acostumbra. Es un problema de organización y de agachar" (dones de la cooperativa)

"El trabajo de la casa lo puedes organizar a tu manera y por eso encuentras el hueco. Por ejemplo, la plancha es una cosa que puedes dejar para otro momento, aunque los horarios de los niños no los puedes escapar" (dones joves del barri de Lourdes)

"El problema que tenemos las mujeres es que si tenemos hijos pequeños, te atan mucho. Para ir a un sitio tienes que pensar que tienes hijos pequeños, tienes que organizarte. El hombre no tiene hijos; a ratos es mi hijo y, si no, es de mi mujer" (dones joves de Can Pantiquet-Nord)

Aquesta dinàmica de la feina de la llar que s'imposa a la dona acaba generant una mena d'inèrcia activista de la qual la dona n'és prou conscient. Es una tasca tan carregada de petits detalls, que és capaç de construir per configuració la mateixa identitat social de la dona.

"Yo no sabría estarme en casa sin trabajar porque en una semana me quedaría el piso como la leche" (dones de la cooperativa)

"No puedo sentarme a ver la tele porque no estoy tranquila; no puedo tener las cosas a medio hacer" (grup de dones de Plana Lledó)

"Mientras esté en casa algo tengo que hacer. Me siento y ya estoy pensando en lo que queda por hacer" (dones joves del barri de Lourdes)

Hi ha perspectives de què les coses vagin canviant, precisament per la mentalitat planificadora i organitzativa de les dones més joves.

"La gente joven que se casa ahora no va a tener tantos niños; a la hora de casarse, ya saben los que van a tener y cuando los van a tener. Yo no sabía ni cuando los iba a tener: me levantaba ya con el paquete. Ahora dicen: va a nacer para agosto y se va llamar tal nombre. ¡Virgen Santa! Esta gente que se casa se ha planificado la vida para hasta que tenga cuarenta años. Después de cuatro años de casados, van por el niño. Pero, oye, si se te ha descacharrado esto y ¿qué vas a hacer con cuarenta años y con una barriga así? Los niños tienen que venir de jóvenes. ¡Con cuarenta años vas a aguantar tu a un niño! Tenerlo joven o no tenerlo" (dones de la cooperativa)

3.3.2.5 El treball domèstic i els drets laborals

La feina de la llar no té un valor de canvi en el mercat, no és considerat un treball i, per tant, no està sotmesa a les obligacions del dret mercantil. Aquesta situació de fet és ressentida dolorosament per les mestresses de casa.

"Es tanta la costumbre de hacerlo sin cobrar de toda la vida que nunca hemos pensado que sea un trabajo retribuido. Hay señoras que están trabajando para que las amas de casa tengan un

sueldo; pero nosotras ya no lo veremos" (dones grans de Can Pantiquet-Sud)

"El trabajo de la casa no está pagado ni para empezar. Si todo esto de la casa tuviera que pagarse, costaría un dineral" (dones de la cooperativa)

"Estar toda la vida en ello y no tener derechos laborales, esto sí que es triste" (dones joves de Can Pantiquet-Nord)

De totes maneres, n'hi ha que ho veuen convenient ("si se les diera una paga, podrías arreglarte por lo menos los pelos y andar un poco apañada"); però el que es constata és la gran distància que hi ha entre la teoria i la pràctica ("hi havia un polític que feia unes declaracions per la tele: el primer que miraré és que les mestresses de casa tinguin un sou. I mai més se'n ha sabut res; la teoria i la pràctica mai van juntes").

El debat va més enllà que la simple observació dels fets tal com ho raona el grup de les feministes.

"Jo no crec que s'hagi de pagar per ser mestressa de casa; seria col·locar-nos ja amb la que estaria cobrant aquesta feina. Nosaltres el que volem és que aquesta feina es reparteixi entre tots els de la casa. Pagar un sou no ho farà mai ningú. Una vegada vam fer un estudi i pagar a totes les mestresses de casa donava més que tot el pressupost de l'estat. Es impossible.

El que és diferent és que tinguin un dret a la Seguretat Social. Hi ha dones que no han treballat mai i s'hauria de mirar que tinguin dret a la seguretat social, a una pensió"

Precisament, aquesta reivindicació queda evident ("lo que está claro es que el trabajo doméstico debería tener un reconocimiento social e, incluso, fundar un derecho a la seguridad social; tiene el mismo mérito que el trabajo que se hace en una fábrica". "Yo no logro entender por qué este trabajo no tiene reconocimiento social y que no de derecho a una jubilación").

La situació present només fa que generar una forta dependència basada únicament en els drets laborals adquirits pel marit.

"Hay una dependencia total de la pensión del marido, de la viudedad o de lo que sea" (dones joves del barri Estació)

3.3.2.6 Un context familiar i social que no dóna valor al treball domèstic

Lligat estretament a la qüestió a la que acabem d'al·ludir, si el treball de la casa no té un valor mercantil tampoc té una visibilitat. No s'aprecia, no es veu i no és considerat com a treball.

La impressió més generalitzada és que el treball domèstic no és valorat, ni reconegut àdhuc per la gent més pròxima i cau en la rutina, perquè és una feina que ningú la nota, ni agraeix; ni tan sols en la persona que viu sola i independent se li dóna un valor. Heus aquí una reflexió que n'és una mostra.

"Digan lo que digan, no se valora. Si todo lo ven bien, no dicen nada; pero si ven que aquello no está ordenado o bien puesto, hay el interrogante de decir: oye, esta ¿qué ha hecho hoy? Esto no está bien puesto. No se valora como en realidad se tendría que valorar" (dones joves del barri Estació)

Precisament, la sospita d'una certa valoració d'aquesta feina, neix del silenci, del que no es digui ni es manifesti.

"No sé si se aprecia; creo que hasta cierto punto porque, si estuviera la casa sucia, también provocaría reacciones. El lavado a tiempo, el planchado a tiempo; todo a punto: no sé si se aprecia o no. Lo que pasa es que no lo dicen y, si lo encuentran limpio, no pueden decir nada. A mis hijos que todo lo vean limpio les encanta y, si no lo encontraran limpio me dirían: ¡qué bien! y todo el día en casa. No dicen nada; pero creo que sí lo reconocen" (dones grans de Can Pantiquet-sud)

Es en el seu interior que els familiars ho reconeixen i no tenen necessitat de dir demostrant-ho: "mira que bé que ho has fet avui!". Les mestresses de casa diuen i repeteixen que no saben si aquest treball és valorat i fins a quin punt del fet que mai s'els hi ha tirat en cara res. L'únic barem per a descobrir-ho és

el dia que hi ha una queixa i aquesta queixa pot arribar a fer pensar que potser sí es valora. Es excepcional el reconeixement explícit del que suposa el treball domèstic.

"Sí que se demuestra. ¿qué has hecho?, ¿dónde has estado? Y, si estoy sentada, mi marido no me deja que me levante y les dice a los niños: déjala tranquila un poco a tu madre. Los hijos esto también lo ven" (dones joves del barri Estació)

El problema és que no són solament les persones més pròximes les que no ho reconeixen, sinó que es tracta d'un fet socialment observable que no ho valora ningú.

"El trabajo de la ama de casa es importante; pero no lo valora nadie. Si dices: yo trabajo, bien; pero si dices: soy ama de casa, esto no es importante. No lo valora la gente. A mi me gustaría que, si yo lo valoro, también lo valoraran los demás. Desde las seis de la mañana que me levanto hasta las doce de la noche que me acuesto, estoy en el trabajo y no es importante lo que yo hago delante de la gente" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

Davant el panorama no queda altra sortida que valorar-s'ho un mateix, sense poder negar una certa frustració de veure que davant l'esforç no se'n fa cas. Ha estat explicat així.

"Por ejemplo, nos levantamos a las seis de la mañana para preparar el cumpleaños de un hijo y en compensación ¿quién te da cariño a ti? Nadie. Muchas veces le digo: no me has dado las gracias, hijo mio, y esto no ha venido un camarero a hacerlo. Entonces yo digo: ¡oh! ¡qué buena está la tarta!. Me lo hago todo yo, de otra forma nadie te agradece nada. A mi me gusta hacer estas cosas; pero llega un momento..." (dones joves del barri Estació)

I ve l'hora de buscar interpretacions a una situació que clarament és considerada com anòmala. Una primera és de creure que la tasca domèstica és una obligació per a la dona i que per això s'ha quedat a casa tot el dia ("Y tu, ¿qué haces todo el día cuando yo estoy trabajando?"). I la segona és la poca visibilitat i la manca de mercantilisme de la feina domèstica ("Como no entregamos un dinero, no es reconocido porque no sabemos lo que hacemos. No

se dan cuenta de mis horas, de que la casa está limpia y de que la comida está en la mesa a sus horas. Que cuando van a buscar una ropa está planchada y las cosas están en su punto").

Tota opció per radical que sigui és vàlida per a aconseguir un reconeixement de la importància valorativa de la feina de la casa. Escoltem el dolor i l'energia del discurs següent.

"A mi me gustaría trabajar solamente para que mi marido sepa lo que es eso; para que vea lo que cuesta el trabajo y para que comprenda que, cuando no tienes ganas de hacerlo, es porque no puedes más. Que esto de cuidar dos críos y que vayan bien es un trabajo arduo. El dice que sí que lo entiende; pero a la hora de la verdad no me ayuda en nada. El cuidarme de mis hijos no me lo gana nadie y esto no lo ve, no lo entiende, no lo reconoce. Se lo quiero hacer entender y no lo entiende porque a él nunca le ha faltado su madre" (grup de dones del barri Plana Lledó)

3.3.2.7 Compensacions i frustracions de la feina domèstica

Volíem comprendre si una feina que té uns perfils més aviat negatius pel que fa al seu no mercantilisme i al seu no reconeixement té unes determinades compensacions en la identitat social i professional de la dona. ¿Què hi veuen les mestresses de casa en el treball domèstic que justifiqui un tan gran sacrifici i un lliurament incondicional? ¿Amb quins termes expressen aquestes motivacions?.

Sobretot les persones més grans no encobreixen de cap manera l'acceptació de la situació en tant que aquest és un treball que agrada, malgrat que la dificultat física de realitzar-lo moltes vegades és un fet ("me gusta; pero ya tengo 76 años y estoy cansada y ya me cuesta trabajo y la procesión va por dentro"). Hi ha feines que lògicament agraden més que altres ("me lo paso bomba cosiendo"), encara que, en general, la perspectiva és excel·lent ("monòton no, avorrit tampoc, pesat una mica. Com que m'agrada, ja compensa").

Ja és més excepcional aquest judici favorable entre les dones més joves ("no he trabajado nunca fuera de casa y a mi, la verdad, ya estoy contenta con lo que hago. No tengo problema: a mi me gusta mucho la casa"); però trobem ara moltes més referències a la dimensió d'obligació, a què s'ha de fer per força, a què no hi ha més remei ("lo tenemos que hacer porque no queda más remedio de otra forma se va acumulando". "El trabajo de la casa me gusta; pero no como una obligación"). La cita que segueix és un bell exponent d'aquesta mena de discurs.

"Este es un trabajo que hay que hacer a la fuerza: si te gusta, te gusta; si no te gusta, no te gusta. Te tiene que gustar a la fuerza: si ves que los muebles tienen polvo, lo tienes que quitar y, si lo tienes sucio, tienes que fregar. No es lo mismo hacerlo con gusto que hacerlo a disgusto ¡cuidado!. Aunque no te gustara, tienes que hacerlo; es una obligación. Si no lo hago, no hay quien me lo haga; pero a mi no me gusta nada"

Independentment dels gustos, la feina de la casa és un problema d'organització ("a mi me gusta. Es un problema de organización y me lo combino: mientras está la olla, tiendo la ropa". "Me encuentro a gusto en mi casa y, cuando quiero, hago las cosas y, cuando no, no las hago; es un trabajo que lo organizo yo y, si tengo que salir, ya me organizaré por la cuenta me trae") i, sobretot, les coses es suavitzen extraordinàriament si el marit sap situar-se ("si este marido responde, el trabajo de la casa hace más ilusión y es en este sentido que el trabajo de la casa entonces compensa, porque también nosotras necesitamos un estímulo"). Es el que s'esdevé quan aquest requisit no s'acompleix ("compensa en tanto que te lo quieran reconocer. Si no saben reconocer ni que la casa está limpia y los niños están cuidados, no te sirve de nada hacerlo. Porque yo no estoy en mi casa solamente para limpiar lo que ensucian los demás y a mis hijos hago que me ayuden mucho para que valoren lo que hago yo, sin darles una sobrecarga sino poco a poco").

Cal tenir compte que l'embalum del treball de la casa pot variar considerablement d'una persona a l'altra. Això ha estat expressat així.

"La culpa de que una mujer esté muy metida en casa la tenemos nosotras porque nos cogemos muchas obligaciones. Hay que empezar por considerar que no todas las mujeres le dan la misma importancia a la casa y al hecho que esté todo reluciente; hay quienes pensamos que esto no es lo más importante. Se debe considerar la importancia que una le da a las tareas del hogar" (dones joves del barri Estació)

Sembla que són tres els arguments que recolzen l'acceptació generosa de les tasques domèstiques. El primer, repetit constantment, és la satisfacció personal de veure que la feina ha estat ben feta i que les coses han quedat bé ("te gusta estar sentadita y ver la cosa curiosa". "Tenerlo limpio produce satisfacción". "Cuando has hecho la faena, la miras y te recreas. Lo ves limpio").

El segon és l'argument poderosíssim de l'afecte que es té amb els més pròxims i que satura el llenguatge de les nostres interlocutores:

- "la compensación de la casa es por el cariño que tienes con las personas con las que convives",

- "la única satisfacción del trabajo de la casa es por los hijos",

- "el trabajo de la casa no tiene ninguna compensación y, si tiene, son pocas. Para que tu marido y los hijos estén bien, sino ¿para qué?",

- "trabajé mucho, es cierto; pero esto es una satisfacción. Disfruté mucho con mis hijos y, como les gustan las tortas, hago tortas con chocolate y se pone la cocina perdida; pero yo disfruto mucho con ellos. Es el cariño, sino ¿de qué? Y al marido igual: le aguantas porque le quieres mucho y ¿qué vas a hacer?".

I un tercer argument és el de qui té en compte el considerable estalvi econòmic que suposa que la feina sigui feta per la mestressa de casa.

"Nos hemos planteado dejar los niños a comer en la escuela; pero económicamente no puedes: son 500 pesetas y, si tienes más de uno, ya es todo un presupuesto diario. Tienes que tener una buena mensualidad porque de un jornal no sale. Voy atragantadísima y me compensa económicamente, de otra forma..." (dones joves de Can Pantiquet-nord)

3.3.2.8 Treballar fora de la llar, és una opció?

Les raons econòmiques que impulsen la dona mestressa de casa a buscar un treball fora de la llar acaben essent un tòpic que no es discuteix i que es legitima per si mateix. Aquesta argumentació econòmica d'una evidència lògica es repeteix a bastament per les nostres interlocutores; però, sobretot, és un qüestió que per part de la classe obrera històrica era un fet inqüestionable i raonat de manera coherent. Això fa que, al costat d'un discurs evocador d'uns altres temps en tant que justificació de la necessitat de treballar, impermeabilitzi la comprensió del procés actual de la mestressa de casa que cada dia més busca una feina per motius altres que l'econòmic. Escoltem com ho diuen les persones més grans.

"Las razones por las cuales nosotras trabajamos eran económicas; los jornales entonces no eran muy grandes a pesar de que tampoco se vivía como ahora. Lo hacíamos por los hijos porque el sueldo del marido no llegaba para todo. No era como ahora que trabajan marido y mujer; trabajan porque llevan una meta y van amontonando y ahora no es por necesidad, sino que es más una costumbre"

Malgrat tot, el reconeixement del treball fora de la llar per raons econòmiques ha estat fet constantment per les dones més joves i hom acaba pensant que, més que un tòpic, és una realitat completament indefugible.

- "porque se necesita el dinero"

- "nosotras trabajamos por necesidad"
- "si tienes una familia grande, a ti te falta el dinero"
- "lo hemos tenido que hacer por razones económicas"
- "hay quien sale a trabajar porque el sueldo del marido no llega".

Però hi ha altres raons que pesen considerablement en la recerca d'una feina fora de la llar; d'entre els nostres materials n'hem comptabilitzat almenys set de diferents expressades d'una manera o altra.

Hi ha dones que tenen necessitat de marxar de la feina de la casa i àdhuc prefereixen pagar a una persona el que guanyen per a què faci la feina. Són persones que per exemple es veuen incapacitades per a suportar el seus fills; es posen nervioses i prefereixen pagar algú que se'n ocupi. I això sembla que es dona en totes les edats i no específicament en les dones més joves; depèn una mica del caràcter de cada persona.

Dintre la mateixa lògica, hi ha la necessitat del trencament amb la quotidianitat rutinària; es a dir, es canvia, et dóna l'aire, parles amb una, parles amb l'altra, tens una compensació afectiva, trenques amb la monotonia i amb la rutina canviant d'ambient ("el trabajo que hago no me gusta; pero lo necesito porque de otra forma estaría todo el día en casa fregando y hablo con gente (aunque no hable, la veo) y cambio la vida"), tens una altra vida, una altra relació, trenques amb les quatre parets de la casa ("yo como encuentre un trabajo, me voy").

Per altra banda, també n'hi ha que no els hi agrada la feina de la casa; no ho saben fer ni ho saben manar. Sembla que això es dóna, sobretot, en noies de vint i pico d'anys. Diuen que està net quan és evident que està brut i no saben com posar-s'hi. La casa els cau a sobre i estan acostumades a treballar i se'n hi van, no necessàriament perquè ho necessitin econòmicament. I n'hi ha d'aquestes que treballant tenen temps de fer moltes coses i, si no treballen ho tenen tot "patas arriba".

També es treballa per, quan s'arribi a la vellesa, es tingui dret a alguna cosa. Es el fet de no dependre econòmicament del marit de manera absoluta; així es sap que el dia de demà es tindrà una jubilació o una independència si les coses no van bé.

Hi ha encara aquella opció a l'ensem tan indefinida i tan concreta que diu que es treballa per a "realitzar-te". Es a dir, et sents més persona, et sents alegre de veure les persones, tens un estímul, saps més coses, et sents ajudat a tenir més cultura.

Un raó molt sentida és la que dicta l'experiència de treball fora de la llar: la feina fora de la llar fa que la dona sigui més valorada. Es interessant veure el relat complet de com ha estat dit.

"Mi marido trabaja en una fábrica y hace pluriempleo: pinta. Yo voy con él a pintar. Hacemos la comida, comemos y nos vamos. No tengo manías: lo mismo es ir con esmóquing que ponerme una gorra y unos pantalones y ponerme a pintar. Y me gusta porque cada día vamos a una casa distinta y, quieras que no, hablas con uno y con otro. Yo me siento más importante porque lo que venimos ganando lo hacemos entre los dos" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

Finalment, encara han estat esmentades dues raons que forcen la mestressa de casa a buscar una feina fora de la llar. La primera és la creació constant de necessitats que comporta la vida ("los hijos se hacen grandes y piden más cosas: mamá, ¿me apuntarás allá?; mamá, quisiera ir a hacer esto. Lo haríamos en principio por nosotras y, después, por los hijos"). I l'altra és la que es centra en els somnis impulsats i dirigits pel consumisme i que generen pressions sobre la pròpia consciència ("mi marido me dice: si tu trabajaras, nos podríamos ir a la Conchinchina de vacaciones y en vez de tener este pisito podríamos estar en una casa grande. Si parece un ministro y lo que pasa es que te sientes cohibida").

Però la recerca d'un treball fora de la llar per a la mestressa de casa s'enfronta a dues greus dificultats. La primera és la subordinació i la connexió amb les feines mateixes de la llar

que condicionen el treball a fora ("un trabajo fuera de casa, si te lo puedes permitir, bien". "No puedo hacerlo porque tengo que estar en casa con los niños, aunque lo veo bien". "¿Cómo trabajo yo con el problema de mi hijo al cual tengo que llevar a rehabilitación dos veces por semana y al colegio cada día? ¿Qué sueldo necesito para pagar a una chica si quiero que cuide a mi hijo?". "Las mujeres tenemos hijos y, cuando tienes que ir a trabajar, has de tener solucionado lo de los hijos. Puedes ocuparte de ellos cuando vas a salir de trabajar") i la segona és la no preparació en què es troba la mestressa de casa, no solament per a afrontar el món del treball ("no nos pudieron dar estudios en nuestro tiempo y ¿dónde nos van a coger a nosotras? Como no sea la limpieza". "La gran dificultad para encontrar un trabajo es el hecho de no estar suficientemente preparado en algo y tener la edad que tenemos". "De querer trabajar no sé en qué: limpiar oficinas o hacer faenas en una casa. Pero me tendría que ver muy necesitada para ir a hacer faenas, mucha necesidad ¿eh?". "Me gustaría buscar un trabajo; pero ¿de qué? Ya ve con 36 años no tengo ninguna formación. Si empiezas a estudiar te embolicas y luego no has hecho nada". "La generación nuestra es que no estamos suficientemente preparadas; hay excepciones, pero la mayoría no. Las personas de treinta y tantos años estamos así. Como no sea por enchufe, es difícil encontrar un trabajo. Y siempre que piden personal, ponen unos requisitos y unas edades muy concretas y a partir de los vinticinco años"), sinó perquè l'absència temporal de la feina per causa dels fills provoca un distanciament tecnològic que incapacita aquella dona a realitzar una tasca amb competència. Escoltem la conversa que segueix.

"-Ahora vas a estar cuatro o cinco años apartada del trabajo. Y ¿estarás suficientemente preparada entonces? ¿No necesitarás un reciclaje? Esto nos ha pasado a nosotras. Si nos comparas con gente de 30 años, no se puede copmparar. Entonces no necesitábamos casi nada y ahora necesitas un ordenador. ¿Te podrás afrontar al mundo del trabajo?

-Debería procurarse que estas mujeres no perdieran el ritmo del trabajo.

-Yo leo mucho y parece que me expreso bien. No puedes ser analfabeto.

-Pero cuando vas a buscar un trabajo, no te piden si sabes leer, sino si tienes prácticas. Te dicen: no, no, queremos a una persona entre diecisiete y veintitantos años. A nosotras no nos quieren sino para fregar.

-Esta chica de vinticuatro años se encontrará con gente muy preparada para competir. Antes con tres años ya podía incorporarse al trabajo; pero ahora te desfases muy rápidamente" (grup de dones del barri Plana Lledó)

3.3.2.9 Requisits i condicions del treball fora de la llar

La realització d'un treball extradomèstic té unes connotacions que en principi el fan desitjable i aquesta és una de les aspiracions força acaroades per les nostres interlocutores. Es somnia d'una manera ideal amb la possibilitat de treballar fora de la llar i ja n'hem vist fa poc les raons i allò que ho condiciona. "A mi me gustaría tener otra ocupación además de la casa" és un tema constant. A vegades s'expressa de manera més explícita.

"Yo veo que hay vecinas que hacen lo mismo que yo y saben mantener perfectamente el trabajo fuera de la casa. Trabajar fuera de casa debe dar otro aliciente" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

Aquesta aspiració a un treball es manifesta àdhuc en la persona que lamenta l'haver abandonat una determinada feina per causa de les obligacions de la casa.

"Antes de nacer mi hija trabajé en una fábrica y lo dejé para dedicarme a la pequeña. Y a veces ahora me arrepiento de haber dejado el trabajo; creo que me lo podía haber combinado incluso con la niña pequeña porque ahora tendría mi trabajo. También influye mucho la vida que has tenido y la cultura que tengas, porque yo ni siquiera tengo el graduado. A nueve años ya salí del colegio y todo lo que he aprendido es de la tele, de las conversaciones, de los libros: he podido captar algo" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

El gran problema per a moltes d'aquestes dones, sobretot per les que són més grans, és el fet d'haver realitzat feines que no eren tingudes en compte a l'hora de generar uns drets laborals. Moltes vegades s'han fet treballs sense segurs, treballs a la hisenda familiar agrícola que no cotitzaven a la seguretat social o feines fetes esporàdicament i que en conjunt no compleixen els mínims requerits per a fonamentar uns drets laborals. Les cites són inacabables i alguns exemples ho il·lustraran.

"Yo tengo siete años y medio cotizado y me han cortado la paga porque me faltan siete años y un día. Y he trabajado siempre como una negra. En Jaen recogiendo la aceituna y esa faena no cuenta. Vine aquí con cuarenta y dos años en los que la flor de la vida ya lo había echado y ahora me han quitado la paga. Por poco que cobrara, arrimada a lo que cobraba mi marido, ya iríamos viviendo un poco mejor. O sea, eso sí que lo tenemos un poco mal la gente mayor, porque ahora la gente joven empieza a trabajar y los quince años que tienen que cotizar, lo cotizan y ya está" (dones grans del barri de Lourdes)

"Nosotras hemos trabajado toda la vida en el campo y no hemos tenido derecho a nada. Luego viene la enfermedad, has trabajado muchos años y no tienes derecho a nada. No está bien que no lo reconozcan. Estuve trabajando en una casa que, si hubieran cotizado por mi, ahora tendría derecho a una pensión" (grup de dones del barri Plana Lledó)

"Si has trabajado hasta que te has casado o hasta tener el segundo hijo como yo doce años en total, resulta que después para la jubilación necesitas quince años para cobrar una pensión. ¿De qué te ha servido a ti cotizar a la seguridad social estos doce años? De nada. Si no lo he completado y me lo he pagado yo, no me ha servido absolutamente de nada" (dones joves del barri Estació)

De totes maneres, malgrat el desig ideal generalitzat d'una feina fora de casa, hi ha unes determinades condicions que fan que el treball a fora no hagi d'ésser de qualsevol manera, sinó que ha de reunir alguns perfils.

I el primer és que ha d'ésser un treball que ompli, que satisfaci i, en el fons, que ajudi a realitzar-te ("ha de ser un trabajo que a ti te llene; de hecho, se acepta cualquier cosa cuando no tienes otro remedio"). Aquesta primera condició fa que l'entitat mateixa del treball de la dona suposa només un complement, una ajuda subsidiària a les carències de l'economia domèstica. Hi ha una jerarquia superior socialment atribuïda de manera diferencial al salari de l'home per damunt del de la dona.

"Cuando una mujer trabaja fuera de casa, el sueldo siempre es una ayuda, una cosa extra. Se valora el dinero de la mujer; pero no tanto como el de un hombre. Puede ganar dos o tres veces más que el hombre; pero siempre es una ayuda" (dones joves de Can Pantiquet-nord)

Una segona condició d'aquest treball és la que ve imposada per la necessitat prioritària de deixar resoltes les qüestions de la casa i a, l'hora de voler resoldre-ho, no es pot apriorísticament contractar algú que t'ho faci creient haver solucionat tot el problema de la casa i oblidant que pots sotmetre la persona contractada a una situació d'explotació. La feina de la casa demana un responsable i aquest, encara ara, és sempre la mestressa de casa. Així ha estat dit.

"Yo prefiero irme a trabajar fuera de casa y tener todo lo doméstico (comida, ropa, etc.) solucionado. Lo que no quiero es alquilar a una persona para que me haga la faena. Considero que, si yo gano poco, esta persona aún ganará menos. Cuando la mujer trabaja, aunque el hombre te ayude, la mujer tiene que llevarlo todo. Has de decir: hazme esto, hazme lo otro. La responsabilidad queda en ti siempre y con lo de la casa llevamos un verdadero estrés: todo son detalles y has de estar para todo. Es mucha responsabilidad" (dones joves del barri de Lourdes)

Es el gran condicionant per a la mestressa de casa a l'hora de realitzar un treball fora i, sobretot, quan els nens són petits ("ni me lo planteo porque tengo aún al niño muy pequeño". "No es asequible un trabajo fuera, no se puede y primeramente por

la dependencia de los hijos y lo primero son ellos. Al ser más grandes, te puedes permitir de ausentarte algunas horas al día").

L'acumulació o la suma del treball domèstic i de l'extradomèstic provoca en la dona un cert desbordament, perquè com diu algú: "las cosas no están del modo que cuando tu estás en casa, de forma impecable". Les que en tenen la pràctica, han de fer vertaders equilibris ("yo que trabajo fuera, me lo monto como puedo"); però és quasi un tòpic dir i repetir que es tracta d'una càrrega pesada, una sobrecàrrega, una jornada doble, no tens temps per a res, has de portar les coses amb rigor ("a rajatabla"), "vas de cabeza", no pots descansar ("los dos trabajamos; pero él se sienta y yo no puedo sentarme, es imposible"), és un sacrifici i quan arribes tens tota la feina de la casa. No ens sorprenen aquestes afirmacions; però no per aquest fet deixen d'ésser extarrodinàriament riques.

La tensió interna és tan punyent que pot arribar a generar un cert malestar darrera la impressió que hi ha coses que es queden a mig fer ("trabajando y teniendo un horario, por lo que se refiere a lo de la casa, tengo la sensación de no atender suficientemente a mis hijos y esto me crea una cierta conciencia de culpabilidad, de malestar").

Es diu que aquestes situacions pràctiques, tenses i conflictives es poden resoldre amb una autoorganització molt exigent. I així ho expliquen.

"El acumular el trabajo de la casa y el de fuera es un problema de organización. Yo cuando empecé a trabajar fuera de casa, todo lo dejaba para el sábado; pero, si quieres, hay tiempo de todo, para estar con los hijos o lo que quieras. No puedes parar porque si no no te da tiempo; pero si te levantas temprano puedes lograr que no quede nada por hacer. Cada una de nosotras se ha tenido que organizar" (dones de la cooperativa)

La racionalització feminista aporta elements de ponderació a una feina que en si mateixa és estressant, exigent i

que desborda. Malgrat el desbordament, el treball fora de la llar acaba essent beneficiós per a la dona mestressa de casa.

"Es pot pensar que, si es treballa a més fora de casa, s'acumulen dues feines. Tot i així, nosaltres aconsellem que es treballi fora perquè a la llarga, la dona desperta, farà les dues feines durant un temps; però se'n adonarà que té una autonomia econòmica que crea una sensació d'autosuficiència que posa a la dona molt més bé i capaç d'enfrontar-se a moltes coses. Es evident que, si es porten vint anys sense treballar es pot fer difícil perquè no s'està preparada; però no cal començar de bones a primeres cobrant i es poden fer cursets per a agafar experiència. Cal obligar una mica les dones a sortir de casa, a anar més enllà; pot ésser que hi trobin gust a sortir de casa i que estudiïn alguna cosa. El fet que surtin i facin un curset pot ésser molt important i el fet que, després d'un curset, algunes d'elles trobin feina crea unes perspectives"

El projecte seria trencar d'una manera o altra els límits imposats per la feina i la identitat generada per la llar en tant que aquesta actua de cuirassa inhibidora del fet que a l'ensem esclavitza i protegeix. Hi ha tot un treball a fer des de la perspectiva educativa en aquest sentit; treball que, segons les feministes, cal fer "sense caure en gestions burocràtiques intentant buscar personal motivat, que no estigui només complint un horari". Del que es tracta en definitiva és d'ajudar a assumir el treball fora de la llar com una alliberació i no com una opressió més que encadeni sibil·linament una altra vegada a la mestressa de casa.

Induccions finals

El que s'està duent a terme per la dona a Mollet en aquests moments és important. La cooperativa SERLIMO intenta donar instruments de defensa a la mestressa de casa desvalguda i desemparada familiarment i socialment. Els grups de dones de barris (Plana Lledó i Lourdes) procuren un espai de trencament de la monotonia i petitesa de la llar i faciliten contactes i

interrelació amb persones que es pugui trobar en la mateixa situació. El Centre de Planificació Familiar intervé, assessora i aconsella sobre les relacions sexuals més íntimes. EMFO articula un programa de formació i aprenentatge ocupacional per a les dones en general.

En el viscut immediat de les mestresses de casa de Mollet hi hem vist, primer de tot, una consciència de subordinació a les feines pròpies de la llar (fins el punt de considerar-se com a "criades"). Hi ha una assumpció generalitzada del propi rol, adés a gratcient, adés perquè no hi ha més remei i en aquest sentit s'observa una pressió generalitzada dels marits potenciant i decidint aquesta pròpia assumpció.

Per altra banda, és innegable una voluntat generalitzada de col.laboració. El que passa és que els marits no saben ni com posar-s'hi i són desertors generalitzats de les coses de la casa àdhuc d'aquelles que més directament els pertocaria. De fet, l'única responsable és la dona mestressa de casa. Malgrat tot, hi ha una justificació a la col.laboració en les tasques de la casa, sobretot, quan la dona treballa; amb tot i progressivament es va experimentant una tendència que assenyala canvis vers una més gran col.laboració. I en tot aquest entramat hi gravita un discurs d'autoinculpació per part de les mestresses de casa. Això no té sortida si no és a través d'un treball d'educació i de conscienciació del diversos membres de la llar, tant pel que afecte al marit com els fills independentment del sexe d'aquests. I del que es tracta és de, més que de col.laborar, de compartir.

De fet, la rutina, la separació i l'aïllament del treball de la mestressa de casa repercuteix progonament en el seu equilibri emocional i psíquic i acaba essent un pou sense fons del que sovint es fa molt difícil sortir-ne amb una clares repercussions en la mateixa salut psíquica de la persona. Cal la recerca d'un pretext, el que sigui, per a sortir de la monotonia i que faciliti una comunicació normalitzada: excepcionalment treballant pels altres; però habitualment buscant una ocupació fora de la llar (un treball,

unes activitats) que obligui la persona a trencar amb la rutina. Caldrà reservar-se un temps propi que fragmenti el manerisme imposat per la feina de la llar. En aquest sentit la comunicació de la parella és fonamental i neix ja en les esferes més íntimes de les relacions conjugals; manca molt camí a córrer en aquest sentit i els problemes de salut de la mestressa de casa seran sempre només i únicament un indicador de situacions internament deteriorades.

Darrera d'aquesta necessitat hi ha el debat de la conveniència de la creació d'un "casal de la dona". Al costat de l'entusiasta proclamació d'aquesta dinàmica, hi ha la detecció del perill que suposaria caure en una institució que reproduís el model femení estereotipat i tradicional. Des d'aquesta perspectiva crítica, un "casal de la dona" es justifica només i únicament com a trampolí per a dur a terme activitats adequades a les exigències del context social i econòmic actual potenciant les capacitats individuals de cada persona.

No és cap novetat dir i proclamar que la feina de la casa és inacabable. Els progressos tecnològics, tot i haver alleugerit determinades feines de la casa, han aconseguit reduir el temps de certes labors; però no han modificat de cap manera la responsabilitat i diversificació complexa de les tasques de la casa. La rigidesa d'alguns horaris imposa una administració racional del propi temps i, pel que fa a les persones més joves, hi ha càrregues familiars que poden ésser sàviament i legítimament planificades.

Aquest és un treball no reconegut i que no dóna fonament a cap dret laboral. Si és dubtosa la hipotètica retribució econòmica per la feina realitzada, és tanmateix inacceptable la no fonamentació jurídica d'una drets a la protecció social encara avui dia.

Però més enllà del valor mercantil de la feina de la mestressa de casa, el més greu és la no consideració familiar i social com un treball efectivament i socialment tingut com a tal.

Ni les estadístiques ni la percepció social el valoren com un treball pròpiament dit i acaba essent una obligació pura i simple.

Per a les persones més grans la feina de la casa compensa en tant que agrada i recrea més o menys personalment; en canvi, per les persones més joves la tendència generalitzada és que s'ha de fer per força, com una obligació que no hi ha més remei que complir. El que és clar és que la realització de les tasques de la casa s'ha de fer amb una organització i amb els estímuls indispensables per part dels que conviuen amb la mestressa de casa.

Tres són les compensacions de la feina de la casa: poder recrear-se amb la feina ben feta, saber que es fa per l'estima i l'afecte que es té vers les persones que se'n beneficien i sota la consideració de l'estalvi econòmic que se'n deriva.

Un treball assalariat per part de la mestressa de casa s'ha legitimat i es legitima per causa de la necessitat econòmica; però hi ha més raons que en justifiquen la seva acceptació: la necessitat de marxar de la rutina monòtona de la llar; la incapacitat i incompetència per a dur a terme un treball a la casa com cal; la conveniència d'adquirir uns drets socials que garanteixin una jubilació i una independència; la realització personal; la recerca d'una valoració personal que no es troba en la feina de la casa; i la creació de necessitats que obliga a assistir als requeriments constant dels fills o de la societat consumista que ens ha tocat viure. Per altra banda, les gran dificultats són la subordinació generada per les mateixes feines de la llar com a limitadores d'un treball a fora i la imprevenció sistemàtica en què es troba la mestressa de casa per causa de l'edat o de l'absència d'una temporada més o menys llarga del món laboral.

Els requisits que les mestresses de casa posen per a la realització d'un treball assalariat són: que ompli, que ajudi a la realització personal i que satisfaci (considerant el salari de la dona només com una ajuda) i la seva compatibilitat amb la

responsabilitat organitzativa del treball de la casa (considerant-lo prioritari i indefugible).

Cal, finalment, tenir compte de la sobrecàrrega que suposa per a la dona l'acumulació del treball domèstic i l'extradomèstic; doble jornada que es supera només i únicament amb un gran esforç d'autoorganització. Amb tot, el treball assalariat fora de la llar acaba essent un bé desitjable que, a la llarga, és sempre beneficiós per a la mateixa mestressa de casa; només cal fer un treball d'educació per a aconseguir un equilibri i una concepció del treball fora de la llar com una alliberació i no com una opressió més.

4. Suggerències d'intervenció municipal

No és una tasca i una funció de la sociologia dir com les coses han d'ésser sinó com són. De totes maneres, tenim la gosadia i l'atreviment de fer-ho per tal de donar i facilitar una funcionalitat a aquest paper.

Pel que es refereix als avis, hom s'atreviria a dir que és indispensable continuar el servei d'ajuda a domicili i, en l'eventualitat, intensificar-lo si possible. Sobretot, és bàsica una correcta informació de la l'existència d'aquest servei i de la seva naturalesa per medi d'una planificada campanya divulgativa.

Pel que fa les mestresses de casa no és pas poca la tasca a realitzar. Essent la realitat personal tan dura i en el context d'un Mollet on l'activitat industrial i productiva és important, la coordinació dels diversos programes que es realitzen s'ens apareix com indispensable.

La tasca d'Emfo és interessant, per exemple, en tant que procura una promoció i inserció laboral; però no són pas poques les mestresses de casa que no hi aniran encara que només sigui per manca de temps. Precisament perquè hi ha una educació a fer en la mateixa quotidianitat de les persones a les quals Emfo és impossible que arribi, serà necessari pensar amb intervencions als barris, tal com es realitza a Plana-Lledó i a Lourdes, arribant

fins la persona que no sap com sortir-se'n i que tampoc té una clara possibilitat de comunicar-ho. Tot nucli cohesionador (les APAS, cursets, etc.) pot ésser un instrument vàlid.

Ja es veu que llançar un programa educatiu d'aquesta índole demana la suma de molts esforços amb l'objectiu únic de crear consciència de la pròpia identitat i d'encaminar i canalitzar les expectatives de les mestresses de casa amb la finalitat de donar-hi sortida.

Una tasca tan ingent hauria d'incloure un "centre de recursos per a la dona" on, a més d'aquella necessària coordinació, es facilités formació a monitores sortides de la mateixa població afectada encarregades d'incidir directament en aquest tema. Aquest centre hauria de facilitar, també, informació adequant solucions a les possibilitats de cadascú, adés donant suport directe, adés derivant a d'altres instàncies quan sigui convenient.

Associacionisme al barri i centre de recursos anirien encaminats a donar sortida a moltes problemàtiques que, ara per ara, afecten considerablement les mestresses de casa.